

บทที่ 7

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และปัจจัย ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน และ 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนอายุ 16-25 ปี ที่สร้างสรรค์ละครที่มีการบริหารอำนาจขณะสร้างสรรค์ละคร 3 รูปแบบ คือ 1) กลุ่มที่มีการบริหารอำนาจขณะสร้างสรรค์ละครในแนวดิ่ง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (พ.ศ.2554) โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร 2) กลุ่มที่มีการบริหารอำนาจขณะสร้างสรรค์ละครในแนวราบ คือ นิสิตชั้นปีที่ 1-4 ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมศิลปการแสดง มหาวิทยาลัยทางภาคเหนือ และ 3) กลุ่มที่มีการบริหารอำนาจขณะสร้างสรรค์ละครในแนวผสมผสาน คือ กลุ่มเยาวชนในกลุ่มละครอิสระทางภาคใต้

ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน จะประกอบด้วยขั้นตอนในการสร้างสรรค์ 3 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นตอนเตรียมงาน (Pre-Production) เป็นขั้นตอนการประชุมเพื่อเลือกรูปแบบการแสดง เลือกเรื่องและประเด็น คัดเลือกทีมงาน สร้างสรรค์องค์ประกอบศิลป์ ซ้อมการแสดง ประสานงาน ออกแบบ ประชาสัมพันธ์ เตรียมสถานที่สำหรับการแสดง เป็นต้น 2) ขั้นตอนการแสดง (Production) เป็นขั้นตอนการสื่อสารกับผู้ชมขณะแสดง และ 3) ขั้นตอนประเมินผล (Post-Production) เป็นขั้นตอนการสรุปผลงาน ประเมินผลโครงการ และทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ตลอดการสร้างสรรค์ โดยในแต่ละขั้นตอนการสร้างสรรค์นั้น เยาวชนได้สร้างสรรค์ (Construct) ความรู้เรื่องวิถีประชาธิปไตย 9 ประการ คือ 1) คุณธรรมนำความรู้ 2) เน้นบูรณาการ 3) มีบทบาทหน้าที่แบบไร้พรมแดน 4) สามัคคีและประนีประนอม 5) มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ 6) เน้นสร้างความสัมพันธ์ 7) ทำงานและประเมินกันในบรรยากาศที่ดี 8) เอาใจเขามาใส่ใจ

เรา 9)มีส่วนร่วมและมีจิตสาธารณะ โดยในแต่ละเนื้อหาแบ่งระดับความรู้ได้เป็น 3 ระดับ คือ 1)ความรู้ 2)จิตใจ และ 3)พฤติกรรม

นอกจากนี้ ในแต่ละขั้นของการสร้างสรรค์ละครที่เยาวชนสร้างความรู้เรื่องวิถีประชาธิปไตยนั้น เยาวชนได้มีขั้นตอนการสร้างความรู้ในแต่ละขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร ขึ้นละ 5 ขั้นตอน คือ 1)ขั้นนำ 2)ขั้นทบทวนความรู้เดิม 3)ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด อันเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดความคิดใหม่ และประเมินความคิดใหม่ 4)ขั้นนำไปใช้ และ 5)ขั้นทบทวน สรุปความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้แต่ละขั้นตอนการสร้างสรรค์และการสร้างละครทั้งหมด

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มนั้น พบกระบวนการเรียนรู้และรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้

จากผลการเก็บรวบรวมข้อมูลเยาวชนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 3 กลุ่ม และสรุปเป็นกระบวนการเรียนรู้นำเสนอผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group) 2 ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 ผู้ที่เข้าร่วมคือ อาจารย์ในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาจากทั่วประเทศ และ ครั้งที่ 2 ผู้ที่เข้าร่วมคือ กลุ่มเยาวชน และนักการละคร จากทั่วประเทศ ได้ข้อสรุปบางประการและนำมาปรับกระบวนการเรียนรู้เป็นร่างที่ 2 และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบ ประกอบด้วย 1)รองศาสตราจารย์ ดร. พิมพันธ์ เดชะคุปต์ 2)รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา และ 3)คุณสมศักดิ์ กัณฑ์ ผู้อำนวยการมาลัย เพื่อตรวจร่าง เมื่อตรวจสอบแล้วผู้วิจัยจึงนำมาปรับเป็นร่างที่ 3 และนำเสนอในการสัมมนา เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน” เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสัมมนา อันประกอบด้วย เยาวชน นักการศึกษา นักวิชาการ อาจารย์ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิสยามกัมมาจล ยืนยันข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา และปรับออกมาเป็นร่างที่ 4 ที่พบนิยามของประชาธิปไตย ดังนี้

ประชาธิปไตย หมายถึง การยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันต้องไม่ปฏิเสธเสียงของคนส่วนน้อยด้วย ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ ภายใต้อำนาจ กติกา กฎหมาย ในการแสดงความคิดเห็น บนหลักของเหตุผล มีเสรีภาพในการแสดงออก ทุกคนมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน และอยู่ร่วมกันได้บนความแตกต่างหลากหลายภายใต้การบริหารอำนาจอย่างมีดุลยภาพ สามัคคีกัน บนฐานของคุณธรรมที่เน้นเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวมเหนือส่วนตัว มีส่วนร่วมภายใต้บทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันแต่มีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของกลุ่มและสังคมบนฐานของประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติเป็นหลัก

นอกจากนี้พบลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ 2 แบบ คือ

1.1.1 แบบทางการ แบ่งเป็นองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

1) ลักษณะการสร้างสร้งงาน ให้ความสำคัญหรือเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน (Product) มากกว่ากระบวนการ โดยมีรูปแบบของละครเป็นละครเวที ที่มีลักษณะการสร้างสร้งละครแบบเต็มรูปแบบ (มีทุกขั้นตอนของการทำงาน อาทิ คัดเลือกนักแสดง สร้างสร้งฉาก เสียง และเสื้อผ้า ประชาสัมพันธ์ ขายบัตร เป็นต้น) มีสมาชิกในกลุ่มสร้งสร้งเกิน 10 คน โดยในขั้นของการเตรียมงาน (Pre-Production) มีแบบแผนตามหลักทฤษฎีการสร้างสร้งละคร ในขั้นของการแสดง (Production) เน้นการสื่อสารกับผู้ชมโดยจัดที่สำหรับแสดงกับที่นั่งของผู้ชมแยกส่วนกันอย่างชัดเจน มีผู้ชมเป็นนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่มีการปฏิกริยายย้อนกลับแบบทันที และในขั้นประเมินผล (Post-Production) เกิดขึ้นเพื่อมุ่งสร้งผลของการทำงานที่ส่งผลต่องานละคร (Output) และเกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอนและแบบแผน เพื่อสร้งการเรียนรู้และนำไปสู่การสร้งเป็นรูปเล่มรายงาน และในหัวข้อที่ประเมิน มีส่วนของความคิดเห็นของผู้ชมในภายหลังการแสดงเสร็จสิ้นด้วย ในรูปแบบของความคิดเห็นในแบบสอบถาม และการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดในประเด็นจากละคร

2) ลักษณะของวิถีประชาธิปไตยในกระบวนการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน ที่เน้นการทำงานที่มีผู้นำที่ชัดเจน มีการกำหนดการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน มีบทบาทหน้าที่ที่มีตำแหน่งชัดเจน แบ่งแยกกันเป็นส่วนๆ รับผิดชอบเฉพาะหน้าที่ตน เน้นสิทธิส่วนบุคคลเป็นหลัก เคารพกฎ กติกา อย่างเคร่งครัด ใช้เหตุผลในการทำงานและใช้อารมณ์บ้างบางครั้ง ยอมรับในความ

แตกต่างของบทบาทและหน้าที่ มีคุณธรรมเป็นข้อกำหนดในการทำงาน มีลักษณะจิตสาธารณะที่เน้นความเป็นปัจเจกชน(Individual)ที่ทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเพื่อให้งานบรรลุความสำเร็จ ความสามัคคีมีได้เป็นจุดมุ่งหมายหลักในการทำงานแต่เป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้น เน้นการมีส่วนร่วมในการทำงานตามหน้าที่ของตน ยอมรับมติของผู้นำ และอำนาจอยู่ในมือของผู้นำ เกิดการควบคุมการทำงานโดยสร้างเงื่อนไขแบบไม่มีส่วนร่วม เกิดการควบคุมพื้นที่และเวลาในการทำงานด้วยเงื่อนไขของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ เกิดการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรในการสร้างสรรค์แบบเบ็ดเสร็จ การตัดสินใจสามารถทำได้โดยเด็ดขาดและรวดเร็ว มีเงื่อนไขในการใช้อำนาจด้วยตนเอง และเกิดทั้งอำนาจเชิงบวกและเชิงลบในการทำงาน มีการบริหารอำนาจแบบแนวดิ่ง วิถีประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ หากมีผู้นำที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่เพียงพอ ขอบเขตของการสร้างความรู้วิถีประชาธิปไตยจากตนเองและกลุ่ม และเยาวชนมีพื้นที่ทางสังคมจากตำแหน่งบทบาท หน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย และภายใต้การบริหารจัดการโดยผู้จัดกระบวนการ

1.1.2 แบบกึ่งทางการ แบ่งเป็นองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

1) ลักษณะการสร้างสรรค้งาน ให้ความสำคัญหรือนั้นกระบวนการของการทำงาน (Process) มากกว่าผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยมีรูปแบบของละครที่หลากหลาย อาทิ ละครเวที ละครเร่ ละครชุมชน ที่มีลักษณะการสร้างสรรค้งานละครแบบไม่เต็มรูปแบบ(ไม่มีบางขั้นตอน อาทิ การขายบัตร การสร้างฉาก เป็นต้น) มีสมาชิกในกลุ่มสร้างสรรค้งานไม่เกิน 10 คน โดยในขั้นของการเตรียมงาน(Pre-Production) มีการปรับปรุงแบบแผนการทำงานที่เน้นการแก้ไขปัญหาและนำไปใช้เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ แม้ว่าจะต้องตัดกระบวนการบางอย่างออกก็ตาม ในขั้นของการแสดง (Production) เน้นการสื่อสารกับผู้ชมโดยจัดที่สำหรับแสดงกับที่นั่งของผู้ชมแยกส่วนกันอย่างไม่ชัดเจน อาทิ บนถนน บนชายหาด เป็นต้น และในบางช่วงของการแสดง ผู้ชมอาจมีส่วนร่วมในการแสดงและดำเนินเรื่องด้วย มีผู้ชมเป็นนักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไป และชาวบ้านในชุมชน ที่มีการปฏิริยาย้อนกลับแบบทันที และในขั้นประเมินผล (Post-Production) เกิดขึ้นเพื่อมุ่งสรุปประเด็นการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการทำงานและสิ่งที่ได้จากการทำละคร (Outcome) และเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ บางครั้งเกิดขึ้นในลักษณะของการทานอาหารหรือเดินทางกลับหลังละครเลิกพร้อมกัน และ

ในหัวข้อที่ประเมิน มีส่วนของการความคิดเห็นของผู้ชมในภายหลังการแสดงเสร็จสิ้นด้วย ในรูปแบบของความคิดเห็นในแบบสอบถาม และการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นสังคมในละคร

2) ลักษณะของวิถีประชาธิปไตยในกระบวนการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกคนในหลายขั้นตอน มีการกำหนดการเรียนรู้ในบางขั้นตอนและบางขั้นตอนผู้เรียนรู้ดำเนินการ ตัดสินใจ ด้วยกลุ่มเยาวชนเอง ไม่มีบทบาทหน้าที่ที่มีตำแหน่งชัดเจน เน้นการบูรณาการ ช่วยเหลือกัน คนหนึ่งคนทำหน้าที่หลายอย่าง เน้นสิทธิของกลุ่มในการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเป็นหลัก ยึดหยุ่นในกฎ กติกา ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป เพื่อให้งานส่วนรวมดำเนินต่อไปได้ ใช้เหตุผลในการทำงานและใช้อารมณ์บ้างบางครั้ง ยอมรับในความแตกต่างของความคิด ตัวตน ของผู้ร่วมงาน เกิดการเรียนรู้เรื่องคุณธรรมหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการทำงาน มีลักษณะจิตสาธารณะที่เน้นความเป็นกลุ่มและส่วนรวม(Collective) บางครั้งไม่ใช้หน้าที่ของตน แต่ก็อาสาช่วยเหลือเพื่อให้งานของกลุ่มดำเนินได้อย่างราบรื่น ความสามัคคีเป็นจุดมุ่งหมายหลักในการทำงาน เน้นการมีส่วนร่วมในการทำงานของกลุ่มผ่านกระบวนการกลุ่ม เกิดการต่อรองอำนาจก่อนการยอมรับมติของกลุ่ม และอำนาจอยู่ในมือของทุกคน เกิดการควบคุมการทำงานโดยสร้างเงื่อนไขแบบมีส่วนร่วม เกิดอิสระในการใช้พื้นที่แต่ถูกควบคุมเวลาในการทำงานด้วยตารางเวลาในการแสดง เกิดการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรในการสร้างสรรค์โดยมีเงื่อนไข อาทิ การควบคุมงบประมาณ โดยผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ แต่สามารถต่อรองระหว่างเยาวชนกับผู้มีอำนาจได้ การตัดสินใจต้องอาศัยขั้นตอนจากกระบวนการกลุ่ม และค่อนข้างใช้เวลามาก มีเงื่อนไขในการใช้อำนาจเป็นลักษณะที่ใช้กระบวนการกลุ่ม เกิดความคิดร่วม และอาจมีการข่มมือผู้มีอำนาจสูงกว่าเข้ามาใกล้เกลี่ย และเกิดทั้งอำนาจเชิงบวกและเชิงลบในการทำงาน มีการบริหารอำนาจแบบผสมผสาน วิถีประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกในกลุ่มมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่เพียงพอและมีจำนวนมากพอ ขอบเขตของการสร้างความรู้วิถีประชาธิปไตยจากตนเอง กลุ่ม และชุมชน และเยาวชนมีพื้นที่ทางสังคมจากความรู้ความสามารถด้านละคร จากการเข้าไปในชุมชนภายใต้การบริหารจัดการโดยผู้จัดกระบวนการ

ทั้งนี้ผู้เข้าสัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า “ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบไหนไม่สำคัญ สำคัญที่คนในกระบวนการมากกว่า”

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจะพบว่า ไม่มีกลุ่มเป้าหมายใดเป็นไปในแบบลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด ส่วนใหญ่เป็นแบบผสมผสานกัน คือ ในกระบวนการเรียนรู้มีทั้งแบบทางการและกึ่งทางการ ขึ้นอยู่กับว่าเป็นลักษณะใดมากกว่าเท่านั้น

ทั้งนี้ ในกระบวนการเรียนรู้เยาวชนจะสร้างตัวตนใหม่ขึ้นมาด้วยการพัฒนาจากตัวตนเดิม เมื่อเยาวชนพบสัญลักษณ์ใหม่ จึงเปลี่ยนแปลงตัวตน ด้วยการแปลความหมายตัวตนใหม่ ประเมินตัวตนใหม่ และนำไปสู่การมีตัวตนใหม่ที่เยาวชนมีการกำหนดพฤติกรรมใหม่ ผ่านการสร้างความรู้ 5 ชั้นตามหลัก Constructivism และอยู่ภายใต้ขั้นตอนการสร้างสรรคัละคร 3 ขั้นตอน คือ 1.ขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) เป็นขั้นตอนการประชุมเพื่อเลือกรูปแบบการแสดง เลือกเรื่องและประเด็น คัดเลือกทีมงาน สร้างสรรคัล่องค์ประกอบศิลป์ ซ้อมการแสดง ประสานงาน ออกแบบประชาสัมพันธ์ เตรียมสถานที่สำหรับการแสดง เป็นต้น 2.ขั้นการแสดง(Production) เป็นขั้นตอนการสื่อสารกับผู้ชมขณะแสดง และ 3.ขั้นประเมินผล(Post-Production) เป็นขั้นตอนการสรุปผลงาน ประเมินผลโครงการ และทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ตลอดการสร้างสรรคัละคร

โดยในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรคัละครเพื่อสร้างตัวตนใหม่นั้น มีกระบวนการสร้างตัวตนใหม่ดังนี้

- 1) ขั้นที่ 1-2 คือการเรียนรู้ขั้นนำและขั้นทบทวนความรู้เดิมมาไว้ชั้นนั้น เยาวชนจะพบสัญลักษณ์ใหม่ คือ การบริหารอำนาจในการทำงานสร้างสรรคัละครกับสมาชิกกลุ่มละคร
- 2) ขั้นที่ 3 คือการเรียนรู้ขั้นเปลี่ยนแปลงแนวคิด ผ่านการแปลความหมายและประเมินสัญลักษณ์ใหม่ที่เยาวชนเรียนรู้ จนเกิดตัวตนที่เปลี่ยนแปลง
- 3) ขั้นที่ 4 คือการเรียนรู้ขั้นนำความคิดไปใช้ ผ่านการกำหนดพฤติกรรมใหม่และนำไปใช้ในสถานการณ์ในกลุ่มหรือนอกกลุ่ม
- 4) ขั้นที่ 5 คือการเรียนรู้ขั้นทบทวนความรู้ที่ผ่านมาทั้ง 4 ชั้น อันนำไปสู่การพร้อมรับสัญลักษณ์ใหม่ที่จะเข้ามาทดสอบความรู้ที่สร้างขึ้นไว้ก่อนหรือเข้ามาเปลี่ยนแปลงเป็นความรู้ใหม่

ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อการสร้างตัวตนใหม่นี้จึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น เป็นการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ความรู้และตัวตนใหม่ไปในขณะเดียวกัน เพื่อสร้างความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงกับสภาพแวดล้อมและสังคมได้

1,2 เนื้อหาการเรียนรู้

ทั้งสองกระบวนการเรียนรู้ พบเนื้อหาการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยขณะสร้างสรรค์ละคร 9 ประการ ที่ประกอบด้วยความรู้ จิตใจ และพฤติกรรม คือ 1)คุณธรรมนำความรู้ 2)เน้นบูรณาการ 3)มีบทบาทหน้าที่แบบไร้พรมแดน 4)สามัคคีและประนีประนอม 5)มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ 6)เน้นสร้างความสัมพันธ์ 7)ทำงานและประเมินกันในบรรยากาศที่ดี 8)เอาใจเขามาใส่ใจเรา 9)มีส่วนร่วม และมีจิตสาธารณะ เนื้อหาการเรียนรู้ทั้ง 9 ประการนี้เกิดขึ้นจากการที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครในขั้นตอนต่างๆ คือ

1)ขั้นตอนการเตรียมงาน (Pre-Production) เป็นขั้นตอนของการเตรียมงานทั้งหมด อาทิ การประชุมคัดเลือกรูปแบบการแสดง การเลือกประเด็นและเรื่องราว การเลือกบุคคลเข้าทำงานในตำแหน่งต่างๆ การซ้อมการแสดง การสร้างสรรค์องค์ประกอบศิลป์ต่างๆ อาทิ เสื้อผ้า แต่งหน้า ทำผม ฉาก อุปกรณ์ประกอบฉาก เสียงและดนตรีประกอบการแสดง เป็นต้น นอกจากนี้ เยาวชนบางกลุ่มยังมีขั้นของการประชาสัมพันธ์ ทำโปสเตอร์ และตัวการ์แสดง ด้วย

2)ขั้นการแสดง (Production) เป็นขั้นตอนของการแสดงในรอบต่างๆ

3)ขั้นประเมินผล (Post-Production) เป็นขั้นตอนของการประชุม สรุปงาน หลังเสร็จสิ้นการแสดงแต่ละรอบ และหลังจากจบการแสดงทั้งหมด เพื่อสรุปบทเรียนที่ได้จากการทำงานแต่ละรอบการแสดงเพื่อนำไปแก้ไขการแสดงในรอบต่อไป และเพื่อสรุปบทเรียนที่ได้จากสร้างสรรค์ละครทั้งหมดเพื่อนำไปปรับปรุง พัฒนา ต่อยอด การเรียนรู้ในเรื่องต่อไปหรืออาจนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนี้ใช้หลักการของทฤษฎีการเรียนรู้แบบ Constructivism ความรู้ที่เกิดขึ้น จึงไม่เท่ากันในแต่ละบุคคล และแต่ละเนื้อหา โดยเยาวชนบางคนในเนื้อหาหนึ่งอาจเกิดการเรียนรู้ในระดับพฤติกรรม

และในอีกเนื้อหาหนึ่งอาจเกิดการเรียนรู้ในระดับปัญญา/ความรู้ หรือไม่เกิดเลยก็เป็นได้ เนื่องจากทุนเดิมที่มีมาประกอบกับเงื่อนไขปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้วย

โดยสรุปคือ จากการเก็บรวบรวมข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการสนทนากลุ่ม การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และการสัมภาษณ์ย้อนข้อค้นพบ พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่เกิดการเรียนรู้ที่สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนี้ คือ เกิดการเรียนรู้ในระดับที่ไม่เท่ากัน บางคนมีลักษณะการเรียนรู้คล้ายดอกไม้บาน คือ ค่อยๆ เพิ่มพูนความรู้ในแต่ละขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร ทั้งนี้เยาวชนสามารถเกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติแบบกระตือรือร้น (Active Citizen) ได้ถ้าผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ในความคิดของผู้วิจัย จุดตั้งต้นของการทำวิจัยเรื่องนี้เริ่มต้นจากการที่เห็นว่าโรงเรียนมหาวิทยาลัย และชุมชน หลายๆแห่ง มีกิจกรรมสร้างสรรค์ละครเป็นทุนเดิมของกลุ่มสังคมอยู่แล้ว แม้ว่าการสร้างสรรค์ละครนั้นจะไม่ได้ถูกต้องตามหลักการของทฤษฎีทางการละครแบบเต็มร้อยแต่สิ่งสำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ขณะสร้างสรรค์ละครในการปรับปรุง เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลง และประยุกต์ ขั้นตอนต่างๆในการสร้างสรรค์ภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนดบางอย่างของกลุ่มผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และพื้นที่ที่ตนสังกัดอยู่ สิ่งสำคัญคือการเรียนรู้จากตัวเอง ที่จะเห็นศักยภาพและคุณค่าภายในตนในการลุกขึ้นมาสร้างสรรค์หรือจัดกระบวนการเรียนรู้ชุดนี้ เมื่อพวกเขาเห็นศักยภาพและคุณค่าของตนเองแล้ว การได้รับพลังเสริมจากผู้สนับสนุนในการเพิ่มทุน ทั้งในส่วนของความรู้ด้านการละครและการศึกษา การจัดสรรทรัพยากร และงบประมาณ เพื่อเป็นทุนให้เขานำไปต่อยอดทุนสังคมที่เขาถืออยู่นำไปจัดกระบวนการเรียนรู้ของตนเองและผู้อื่นได้ หากเป็นในลักษณะนี้ก็จะทำให้เกิดการยอมรับในกันและกัน เห็นคุณค่าของกันและกัน อันนำไปสู่ความร่วมมือจากหลายฝ่าย ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ก็จะไม่โดดเดี่ยว สามารถมีคนทีปรึกษาหารือได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเครื่องมือกันได้ และผู้สนับสนุนก็ไม่เหน็ดเหนื่อยไป ไม่ต้องรับผิดชอบทุกอย่างเหมือนที่เคยผ่านมา นำไปสู่การพึ่งพิงตนเองได้มากที่สุด ซึ่งนี่คือหัวใจของวิถีประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง

1.3 วิธีการและขั้นตอนการเรียนรู้

วิธีการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร เน้นการเรียนรู้แบบสรรค์สร้างความรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง (Constructivism) ผ่านการลงมือทำละคร โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ดังนี้

1) ขั้นนำ

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนจะทราบบวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้

2) ขั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการสร้างสรรค์ละคร

3) ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่นี้ มีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

(1)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น

(2)การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่

(3)ประเมินความคิดใหม่

4) ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย

5) ขั้นทบทวน

คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน

สรุปได้ดังนี้ คือ

1) ขั้นตอนการเตรียมงาน (Pre-Production) เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยเข้มข้นที่สุดในขั้นที่ 3 ขั้นของการปรับเปลี่ยนแนวความคิด มีกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน คือ

(1)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น เมื่อเยาวชนได้ลองทำงานด้วยกันมาระยะหนึ่ง จะพบปัญหาและแก้ไขปัญหาวัยวิถีแบบเก่าด้วยการทบทวนความรู้เดิมมาใช้ ในการแก้ปัญหาในการสร้างสรรค์ละคร

(2)การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่ ผู้ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยจะเกิดการเปลี่ยนแปลงกลวิธีการทำงานแบบใหม่ อาทิ ฟังผู้อื่นมากยิ่งขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เห็นประสิทธิภาพของคนที่ติดต่อกลุ่มมากขึ้น เสียสละมากขึ้น เกิดการต่อรองทางอำนาจมากยิ่งขึ้น เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างความคิดใหม่

(3)ประเมินความคิดใหม่ เมื่อเยาวชนเกิดการสร้างความคิดใหม่แล้วก็นำมาลองใช้กับการบริหารจัดการภายในกลุ่ม จึงเกิดการเรียนรู้ว่าความคิดใหม่นั้นมีส่วนช่วยในการทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จจึงเลือกปฏิบัติตามแนวความคิดใหม่นั้น อาทิ มีพฤติกรรมเคารพความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น เห็นความสำคัญของส่วนรวมเหนือส่วนตัว เป็นต้น

2)ขั้นการแสดง(Production) เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยเข้มข้นที่สุดในขั้นที่ 4 ขั้นนำความคิดไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย เมื่อเยาวชนเกิดการปรับเปลี่ยนแนวความคิดแล้วจึงนำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ โดยเฉพาะในขั้นการแสดงจะเห็นได้ชัดมากกว่าเมื่อเกิดการเรียนรู้บางอย่างขึ้นขณะทำการแสดง เยาวชนจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแล้วเกิดการเรียนรู้แบบฉับพลันทันที และนำความรู้ที่นำมาใช้ได้ อย่างทันที อาทิ การใช้สิทธิของคนภายใต้กฎ กติกา ของกลุ่ม อาทิ การห้ามทีมงานเดินออกจากหลังฉาก หากเปิดไฟสว่าง เพื่อป้องกันคนเห็น ทำให้เสียอรรถรสในการชม หรือ การห้ามนักแสดงเข้าไปในเขตที่มีวัตถุระเบิดที่ใช้ในการทำเอฟเฟค หรือ ห้ามเดินเข้าไปในเขตพาดผ่านของแสงจากจอโปรเจ็คเตอร์ เพื่อป้องกันการบังจอผู้ชม ทำให้ผู้ชมรับสารจากละครได้ไม่ครบถ้วน เป็นต้น เมื่อ

เยาวชนเรียนรู้ที่จะตระหนักความต้องการส่วนตัว แต่ยึดความต้องการของกลุ่มที่กำหนดคกฏออกมา ก็เป็นสิ่งสะท้อนว่าเยาวชนผู้นั้นเรียนรู้ที่จะนำความคิดที่ปรับแล้วในชั้น 3 มาใช้ในชั้น 4

3)ขั้นประเมินผล (Post-Production) เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยเข้มข้นที่สุดในชั้นที่ 3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด มีกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน คือ

(1)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น ในขั้นตอนการสร้างสรรค์ละครขั้นประเมินผลนี้ เยาวชนจะเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันหลังจบการแสดงแต่ละรอบ และหลังจากเสร็จสิ้นการแสดงในทุกรอบ เยาวชนจะได้รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย

(2)การสร้างความคิดใหม่ ผู้ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยจะเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการทำงานแบบใหม่ อาทิ ยอมรับฟังคำแนะนำจากเพื่อนร่วมงาน เพราะมองว่าความคิดเห็นเหล่านั้นสามารถพัฒนาตนได้ มองว่าตนสามารถพัฒนาต่อได้ และการพัฒนานั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ด้วย

(3)ประเมินความคิดใหม่ เมื่อเยาวชนเกิดการสร้างความคิดใหม่จะประเมินว่าจะเก็บความคิดนี้ไว้กับตนเพื่อทำละครเรื่องหน้าหรือไม่ ความคิดนี้จะคงอยู่ยาวนานแค่ไหน จะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ทั้งนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ จนกว่าจะเกิดการแสดงละครในรอบต่อไป หรือ เรื่องต่อไป

1.4 การจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัดกระบวนการนั้นมี 2 ลักษณะ คือ 1)แบบทางการ และ 2)แบบกึ่งทางการ ซึ่งในแบบทางการนั้น ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะเน้นการเสริมความรู้ในประเด็นละครและภาวะผู้นำให้ในช่วงต้นของการเรียนรู้เพื่อเป็นขั้นนำ ตามด้วยการเปิดพื้นที่ติดตามผล กำหนดส่งงานเป็นระยะๆและปิดท้ายด้วยการสรุปงานทั้งหมด เพื่อทบทวนความรู้ที่เกิดขึ้น ขณะที่แบบกึ่งทางการ จะมีลักษณะคล้ายๆกันในตอนต้นและท้าย แต่ต่างกันที่ขั้นตอนระหว่างทาง ที่ผู้จัดเน้นการต่อยอดความรู้ ด้วยการเสริมทักษะใหม่ ให้เยาวชนสามารถมีเครื่องมือในการไปสร้างการเรียนรู้ของตนเองได้ โดยผู้จัดทั้ง 3 กลุ่ม เน้นการแบ่งช่วงการเรียนรู้เป็น 4 ช่วง คือ แบบทางการ แบ่งเป็น 1)ช่วงเติมฐานวางแผน (Planning) 2)ช่วงสังเกตการณ์ (Observation) 3)

ช่วงการเรียนรู้ (Learning) และ 4) ช่วงประเมิน (Evaluation) แบบกึ่งทางการ แบ่งเป็น 1) ช่วงเริ่มต้น (Introduction) 2-3) ช่วงเรียนรู้ ทดลอง สรุปผล (Learning & Evaluation) และ 4) ช่วงต่อยอดกับชีวิต (Apply) โดยมีความมุ่งหมายเดียวคือ การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละครของเยาวชน

เมื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการจัดกระบวนการเรียนรู้จึงพบลำดับการจัดกระบวนการเรียนรู้คือ การกำหนดโจทย์ ตั้งข้อสงสัย ระดมความคิด สืบเสาะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ บูรณาการ และถอดองค์ความรู้ เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน คือ รู้คิด สำนึก ลงมือทำ ย้ำคุณค่า ได้ในที่สุด

1.5 แหล่งข้อมูลการเรียนรู้

แหล่งข้อมูลการเรียนรู้ของเยาวชนขณะสร้างสรรค์ละคร แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1.5.1 ประเภทของแหล่งข้อมูล

1) แหล่งข้อมูลในรูปแบบของบุคคล/กลุ่มคน ที่เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ หรือคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือระหว่างขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนขณะสร้างสรรค์ละคร ประกอบด้วย

(1) ที่ปรึกษา/พี่เลี้ยง/โค้ช คือ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านเครื่องมือละคร มีหน้าที่ติดอาวุธของเครื่องมือละครให้กับเยาวชน ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางและการแก้ไขปัญหา หากเยาวชนร้องขอ

(2) ครู/อาจารย์ คือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการสร้างสรรค์ละคร ในส่วนนี้ ผู้เชี่ยวชาญบางท่านมีความเห็นว่า ควรที่จะมีความรู้ด้านเครื่องมือละคร จะทำให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ระดับความเข้มข้นของเนื้อหาอยู่ในระดับ 5 คือ มากที่สุดได้ในทุกเนื้อหาและทุกระดับของความรู้ ทั้งความรู้ จิตใจ และพฤติกรรม

(3) พ่อแม่/ครอบครัว/ผู้ปกครอง คือ ผู้ที่สร้างทุนทางประสบการณ์ให้เยาวชน โดยเยาวชนสามารถดึงทุนเหล่านั้นมาใช้ในยามคับขันหรือใช้เพื่อการทำงานในการสร้างสรรค์ละคร โดยทุนที่ว่าเป็นรูปแบบของความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตย เป็นต้น

(4) บุคคลสาธารณะ/บุคคลในสื่อ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของเยาวชน เป็นต้นแบบ (Role Model) ของเยาวชน อาทิ นักการเมือง คารา นักแสดง ผู้ที่อยู่ในกระแส เช่น น้องเนยรักบี้โลก พุฒิ เศรษฐอม เป็นต้น

2) แหล่งข้อมูลในรูปแบบของสื่อ โดยสื่อเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าในการดำเนินงาน แหล่งนัดพบ ประชุมงาน ประชาสัมพันธ์ และประกาศระดมพล ในการทำงานแต่ละครั้ง เป็นต้น ประกอบด้วย

(1) เทคโนโลยี/เครือข่ายทางสังคม อาทิ YouTube Facebook Line Whatapps

(2) แหล่งข้อมูลในรูปแบบของชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานในการเก็บข้อมูลเพื่อมองหาประเด็นในการสร้างสรรค์เรื่องราวของละคร ที่จะย้อน ไปสื่อสารกลับไปยังชุมชน

(3) หนังสือ

1.5.2 ที่มาของแหล่งข้อมูล

1) ในสถาบันการศึกษา เป็นครู อาจารย์ ที่ปรึกษาชมรม ในสถาบันการศึกษา

2) นอกสถาบันการศึกษา เป็นพี่เลี้ยงของโครงการ ชาวบ้านในชุมชน พ่อแม่ และครอบครัว องค์กรอิสระ กลุ่มละคร ที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการสร้างสรรค์ละคร ให้กับเยาวชนและผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้ เป็นต้น

1.6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

1.6.1 คน

บุคคลที่มาจากรูปแบบของการบริหารอำนาจในการทำงานสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน ก็มีรายละเอียดของการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลที่อยู่รูปแบบของการใช้อำนาจในแนวตั้งในการสร้างสรรค์งานก็มีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจแบบแนวตั้งส่งต่อกันเป็นทอดๆ อาทิ จากอาจารย์สู่ผู้นำเยาวชน และจากผู้นำเยาวชนส่งต่อเยาวชนด้วยกันเองอีกทอดหนึ่งเป็นต้น ดังนั้นสำหรับกลุ่มที่มีลักษณะการบริหารอำนาจในแนวตั้งนั้น หากผู้นำมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอ จะสามารถทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์งานละครได้

ในขณะที่ในกลุ่มที่มาจากการบริหารอำนาจในแนวราบ แม้ไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการแบบแนวตั้งที่ชัดเจน แต่ด้วยวิถีประชาธิปไตยแบบไทย ที่เน้นระบบอาวุโสก็ยังทำให้เห็นระบบการสั่งการ การยอมจำนน ต่อแนวคิดของผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า โดยการทำงานที่ว่านี้จะเน้นการทำงานบนฐานของความสามัคคีและมีบรรยากาศที่ดีในการทำงาน จึงทำให้เยาวชนเกิดการยอม (Compromise) เพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จลุล่วง ในกลุ่มทำงานลักษณะนี้ หากสมาชิกในกลุ่มมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอและมีจำนวนสมาชิกที่มีวิถีประชาธิปไตยที่มากพอ ก็จะทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์ละครได้

และในรูปแบบการบริหารอำนาจผสมผสานก็เช่นกัน มีลักษณะของการกำหนดออกแบบเงื่อนไขบางอย่าง แต่ในขณะเดียวกันผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้สนับสนุน และคนรอบข้างก็เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขหรือออกแบบการเรียนรู้ของตนเองในปัจจุบันการเรียนรู้บางอย่าง ลักษณะการบริหารอำนาจในแบบนี้ จะส่งผลให้เกิดการพึ่งกันและกันมากขึ้น รู้จักการให้และการรับ (Give and Take) ทำให้เยาวชนผู้สร้างสรรค์เกิดภาวะเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteems) อันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย กล่าวคือ การจะทำให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ได้นั้น ต้องทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองเสียก่อน และความรู้สึกนี้ก็มีรากฐานมาจากความภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเองนั่นเอง

จึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในเรื่องของคนกับอำนาจในการบริหารจัดการนั้น ในสังคมไทยไม่มีการบริหารอำนาจแบบแนวราบที่แท้จริง จะมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ ระบบอาวุโส ที่เข้ามามีส่วนต่อการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติกิจการของกลุ่ม และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนอยู่ ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าเมื่อเกิดสิ่งนี้ขึ้นแล้วจะไม่ดีไปเสียหมด

เพราะในส่วนที่ดีคือ เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เห็นความสำเร็จของส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตน เพียงแต่ทุกการกระทำที่เกิดขึ้นนี้ ควรอยู่บนฐานของคุณธรรมเพื่อนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงามด้วย

1.6.2 ความคิด

ปัจจัยนี้มีผลต่อพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร เยาวชนจะปรับเปลี่ยนความรู้ จิตใจ พฤติกรรม เพื่อมีวิถีประชาธิปไตย ขณะสร้างสรรค์ละคร โดยผ่านการสร้างตัวตนแบบใหม่ ที่อาศัยการให้ความหมาย และคุณค่าใหม่ ผ่านกระบวนการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ นำไปสู่การแปลความหมายใหม่ นำไปสู่การประเมินผลใหม่ นำไปสู่การนิยามและกำหนดพฤติกรรมใหม่ และนำไปสู่ตัวตนใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยตามแนวคิด Constructivism ที่เน้นการเรียนรู้ผ่าน 5 ขั้นตอนคือ ขั้นนำ ขั้นทบทวนความรู้เดิม ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด ขั้นนำไปใช้ และขั้นทบทวน โดยเยาวชนที่สามารถผ่านขั้นที่ 3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิดไปได้ จะสามารถมีพฤติกรรมและตัวตนใหม่ได้ ในขณะที่เยาวชนคนไหนยังยึดที่จะใช้ความรู้หรือวิถีประชาธิปไตยแบบเดิมในการสร้างสรรค์งาน และทำงานร่วมกับกลุ่ม เยาวชนคนนั้นก็จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ทั้งนี้เป็นได้ 2 ประการ คือ 1. เยาวชนพอใจต่อการทำงานแบบเบ็ดเสร็จ จึงเลือกใช้วิธีการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเข้ามาใช้เพื่อมุ่งหวังให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน เยาวชนนี้จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยแต่อย่างใด กับ 2. เยาวชนมีความเป็นประชาธิปไตยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเลือกใช้วิถีเดิมในการสร้างสรรค์งาน กระบวนการทำงานของเยาวชนนี้จึงมีความเป็นประชาธิปไตย แต่ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นประชาธิปไตยมาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เป็นต้น

ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทุนสังคมเดิมที่เยาวชนมีอยู่แล้วด้วยว่า เรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ในลักษณะใดมา เน้นการบริหารจัดการอำนาจในการสร้างสรรค์งานแบบใด และการสร้างสรรค์ละครนี้ทำให้เขาเปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

1.6.3 พื้นที่

ปัจจัยเรื่องพื้นที่แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1) พื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ทางกายภาพ

เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสร้างสรรค์งานอย่างมีวิถีประชาธิปไตย มีทั้งพื้นที่เปิด และพื้นที่ปิด โดยส่วนใหญ่พบว่า พื้นที่เปิดจะเกิดวิถีประชาธิปไตยมากกว่า เนื่องจากไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของผู้มีอำนาจ เงื่อนไขของเวลาและงบประมาณ แต่ในพื้นที่ปิด จะก่อให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในเชิงการต่อรองทางอำนาจที่ค่อนข้างสูงกว่า เนื่องจากถูกเงื่อนไขในการควบคุมในกระบวนการเรียนรู้ค่อนข้างมาก จึงทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะต่อสู้ และต่อรองเงื่อนไขต่างๆ ทำให้เกิดพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) มากขึ้น แต่ในทางตรงข้าม ในบางพื้นที่ อาจเกิดภาวะจำยอมภายใต้เงื่อนไข โดยปราศจากการเรียกร้องสิทธิที่พึงมี

ดังนั้นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ทั้งสองแบบจึงมีผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยทั้งพื้นที่แบบเปิดและแบบปิด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียนรู้ว่ามีลักษณะของการเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ที่มีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มมากน้อยเพียงใด

2) พื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางสังคม

เยาวชนที่มีความรู้สึกลึกถึงการมีประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเองสูง จะเชื่อมั่นว่าตนมีพื้นที่ทางความคิดที่สามารถแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวมได้ภายใต้สิทธิที่พึงมีในระบอบประชาธิปไตย เยาวชนเหล่านี้จะมีพื้นที่ทางสังคมของตนเองค่อนข้างเด่นชัด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำ หรือผู้กระทำการในบทบาทสำคัญๆ ในละคร อาทิ ผู้กำกับการแสดง หัวหน้าฝ่ายศิลป์ต่างๆ เป็นต้น ในขณะที่เยาวชนที่เป็นผู้ปฏิบัติการทั่วไป อาทิ นักแสดงจะคิดเพียงว่าตนทำตามหน้าที่ของตนเอง คือเชื่อฟังผู้กำกับการแสดง จึงทำให้พื้นที่ทางความคิดของตนถูกจำกัดด้วยหน้าที่และความเชื่อเหล่านี้ แต่เยาวชนเหล่านี้จะมีพื้นที่ทางสังคมที่เด่นชัดในวันแสดง ซึ่งจัดเป็นเบื้องหน้าของการแสดงละคร จึงทำให้เยาวชนรู้สึกถึงการมีประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเองสูงขึ้น ทำให้กล้าที่จะแสดงตนเข้าไปในพื้นที่ทางสังคมมากยิ่งขึ้น ในชั้นของการแสดงซึ่งเป็นขั้นที่ 2 ของการสร้างสรรค์ละคร

ดังนั้น บทบาทหน้าที่ที่เยาวชนได้รับหรือทำงานอยู่นั้น ย่อมส่งผลต่อเสรีภาพในการใช้พื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางสังคมด้วย

1.6.4 เทคโนโลยี

เป็นปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับค่อนข้างมากในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในรูปแบบการเรียนรู้แบบ Constructivism นี้โดยเทคโนโลยีที่เยาวชนเลือกใช้ค่อนข้างมากคือ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) และโทรศัพท์ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร นัดหมาย ประชุม ประชาสัมพันธ์ และเข้าถึงความรู้ที่จะทำให้คนมีอำนาจในการต่อรองมากยิ่งขึ้น

เยาวชนคนไทยมีการเข้าถึงหรือครอบครองทรัพยากรด้านเทคโนโลยีได้มากกว่า ก็จะมีอำนาจในการต่อรองต่อกลุ่มได้มากขึ้น อำนาจที่วันยังมาจากทักษะความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีที่เยาวชนมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วด้วย

ดังนั้นหากต้องการเสริมกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยอย่างทั่วถึง การคิดทักษะด้านเทคโนโลยีก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรคำนึงถึง เพราะบนฐานของข้อมูลที่มากมายบนโลกออนไลน์ในปัจจุบัน เยาวชนที่รู้จักคิดวิเคราะห์บนฐานของเหตุผล รู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อกิจการของส่วนรวม บนสิทธิของตนและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องการความแตกต่างหลากหลายของข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ด้วย

1.6.5 การบริหารอำนาจ คนและงาน พื้นที่และเวลา

การบริหารอำนาจที่เกิดขึ้น เกิดใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ มีการบริหารอำนาจที่ใช้ประชาธิปไตยแบบตัวแทน และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มีความหลากหลายในคณะใดเน้นแบบตัวแทน ผู้นำที่เป็นตัวแทนต้องมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอจึงจะทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้ ในขณะเดียวกัน หากกลุ่มใดเน้นแบบการมีส่วนร่วม ความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอในตัวเยาวชนที่เป็นสมาชิก และจำนวนสมาชิกที่มีประชาธิปไตยต้องมากพอ จึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยได้

ส่วนการบริหารพื้นที่และเวลานั้น ต้องระมัดระวังในเรื่องของการคุมอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ การกำหนดเวลาในการใช้พื้นที่ เวลาในการแสดง เวลาในการซ้อมต้องเกิดจากมติของกลุ่ม จึงจะสามารถมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

1.7 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

กระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนั้น เกิดจากผลของการศึกษาที่ผู้วิจัยศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนที่พัฒนาวิถีประชาธิปไตยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ละคร จัดเป็นการเรียนรู้บนฐานของการสร้างสรรค์ละคร (TCBL : Theatre Creating Based Learning) คือ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการบูรณาการการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ทั้ง การเรียนรู้บนฐานของโครงการ (PBL : Project Based Learning) การเรียนรู้บนฐานของปัญหา (PBL : Problem Based Learning) การเรียนรู้ผ่านการสืบเสาะ (Inquiry) การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Intregrated Learning) การศึกษาตนเอง (Self Study) และการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม (Group Co-operation) ที่พัฒนาวิถีประชาธิปไตยทั้งในระดับปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม ผ่านการเลือกรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเงื่อนไขของตนเอง ระหว่าง 1)กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยแบบทางการที่เน้นการมีวิถีประชาธิปไตยแบบตัวแทน และ 2)กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยแบบกึ่งทางการที่เน้นการมีวิถีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่นำไปสู่เยาวชนที่แบ่งบานด้านวิถีประชาธิปไตยได้ในที่สุด

กระบวนการเรียนรู้แบบพลัสพลัส (PLus+) หมายถึงรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ภายใต้การบริหารอำนาจแบบผสมผสานที่มีเงื่อนไขและปัจจัย ด้านคน ความคิด พื้นที่ และเทคโนโลยี โดยที่เยาวชนผู้ร่วมสร้างสรรค์ละครจะสรรค์สร้างความรู้(Constructor) เรื่องวิถีประชาธิปไตย ผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การคิด การลงมือทำ การบริหารอำนาจอย่างมีคุณภาพและการบริหารงานภายในกลุ่มอย่างมีประชาธิปไตย ทั้งนี้การบริหารอำนาจแบบ (PLus+) นี้ ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกลุ่มที่มีผู้นำและสมาชิกในกลุ่ม

เรียนรู้ที่มีความเป็นประชาธิปไตยเพียงพอด้วย จึงจะสามารถสร้างการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นระหว่างกัน

มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1.P:Practice เน้นที่ผู้เรียนรู้ที่มีระดับการเข้าถึงอำนาจที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยการฝึกฝน ปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีวิถีประชาธิปไตย

2.L:Learning เน้นที่วิธีการและเนื้อหาในการเรียนรู้ ที่เน้นการสรรสร้างความรู้ขึ้นเอง (Construct) ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย

3.us : us = เรา เน้นที่เป้าหมายของการเรียนรู้ คือ การอยู่ร่วมกันได้ในสังคมเดียวกัน

4. + เน้นที่การผสมผสานอำนาจ การควบคุมและบริหารจัดการอำนาจภายในตนเองและภายนอกตนเองอย่างมีดุลยภาพเพื่อเป็นประชาธิปไตย ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยการเรียนรู้ เรื่องคน ความคิด พื้นที่ และเทคโนโลยี

แต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

1.P:Practice

เน้นที่ผู้เรียนรู้ที่มีระดับการเข้าถึงอำนาจที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยการฝึกฝน ปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีวิถีประชาธิปไตย ในการฝึกฝนและปฏิบัตินั้น ควรคำนึงถึงความหลากหลายของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของบุคคล ที่ทำให้บุคคลมีระดับในการเข้าถึงอำนาจได้แตกต่างกัน วิถีประชาธิปไตยที่สำคัญมากในการฝึกฝนนี้จึงเป็นเรื่องการยอมรับความแตกต่าง ทั้งนี้ มีบุคคลที่มีระดับการเข้าถึงอำนาจแตกต่างกันแบ่งตามปัจจัยได้ดังนี้

1.1 คนและความคิด

1.1.1 คนที่เป็นอิสระจากโครงสร้าง มีจุดยืนของตนเอง

1.1.2 คนที่ติดอยู่กับโครงสร้างทางสังคมบางส่วน

1.1.3 คนที่ติดอยู่กับโครงสร้างทางสังคมอย่างแน่นหนา

1.2 พื้นที่

1.2.1 บุคคลที่มีพื้นที่ทางสังคม

1.2.2 บุคคลที่ไม่มีพื้นที่ทางสังคม

1.2.3 บุคคลที่ถูกกีดกันออกจากพื้นที่ทางสังคม

1.3 เทคโนโลยี

1.3.1 คนที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างเสรี

1.3.2 คนที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้

1.3.3 คนที่ถูกปิดกั้นในการเข้าถึงเทคโนโลยี

2. L: Learning

เน้นที่วิธีการและเนื้อหาในการเรียนรู้ ที่เน้นการสรสร้างความรู้ขึ้นเอง (Construct) ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย โดยมีเนื้อหาการเรียนรู้ คือ วิถีประชาธิปไตย 9 ประการ

นิยามของประชาธิปไตยตามหลักการที่ได้ปรากฏในร่างกระบวนการเรียนรู้นั้นเน้นประชาธิปไตยในอุดมคติ เป็นหลักการมาจากตะวันตกที่เผยแพร่เข้ามาผ่านการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (Modernization) แต่ในทางปฏิบัติในวิถีคิด วิถีชีวิตของไทยนั้นดำเนินอยู่บนฐานของกระบวนทัศน์ (Paradigm) แบบตะวันออก การพลิกวิถีคิด (Paradigm Shift) ในลักษณะที่เป็นแบบทันทีทันใดจึงไม่สามารถจะเกิดขึ้นและเป็นจริงได้ จึงทำให้คนในสังคมไทยมีภาวะทวิลักษณ์ (Duolism) จนเกิดคำถามว่า ประเทศไทยรับประชาธิปไตยมาแต่รูปแบบ ส่วนวิธีการนั้นยังไม่ใช้

ในความคิดของผู้วิจัยมองว่า จริงอยู่ที่ฐานคิดของเรายังเป็นแบบตะวันออก แต่ในฐานคิดแบบตะวันออกก็สามารถเกิดประชาธิปไตยแบบเราได้ แต่ทั้งนี้ต้องก้าวข้ามวาทกรรมคำว่า

“ประชาธิปไตยแบบไทยๆ” ที่มีคนสร้างไว้ในสังคม ที่ดอกครึ่งเราไว้กับความรูสึกแง่ๆในการเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆนี้ก่อน เพราะผู้วิจัยมองว่า ไม่ว่าจะเป็ประเทศไทยหรือแบบเทศ ก็ล้วนมีข้อดีและข้อเสียทั้งนั้น ผู้วิจัยจึงขอกถ่าวถึงลักษณะที่ค้นพบจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนว่ามีลักษณะที่สะท้อนความเป็นวิถีประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง แล้วจะเห็นว่า ในความเป็นประชาธิปไตยแบบไทยนั้นก็มีข้อดีอยู่ไม่น้อย โดยลักษณะของประชาธิปไตยภายใต้กระบวนการทัศน์แบบตะวันตกอันส่งผลต่อวิถีประชาธิปไตยแบบไทย คือ 1)คุณธรรมนำความรู้ 2)เน้นบูรณาการ 3)มีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรหมแดน 4)เน้นความสามัคคี ชอบประนีประนอม 5)มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ 6)เน้นการสร้างความสัมพันธ์ 7)ชอบทำงานและประเมินกันในบรรยากาศที่ดี 8)เอาใจเขามาใส่ใจเรา และ 9)มีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ

โดยสรุปคือ ทุกอย่างมีข้อดีและข้อเสีย แม้แต่ประชาธิปไตยบนฐานของกระบวนการทัศน์แบบตะวันตกที่แฝงมากับทฤษฎีทันสมัย (Modernization) ก็มีข้อเสียคือเป็นกระบวนการทัศน์ที่อยู่ตรงข้ามกับกระบวนการทัศน์แบบตะวันออกอย่างสิ้นเชิง จัดเป็นการพลิกวิถีคิด (Paradigm Shift) บนบริบทที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลง วิถีคิดใหม่ที่อยู่บนบริบทเดิมนั้นทำให้เกิดภาวะทวิลักษณ์ (Duolism) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง ในสังคม ดังนั้น การจะก้าวข้ามความคิดได้นั้น ต้องอยู่บนฐานของความเป็นจริงด้วย เราว่าประชาธิปไตยตามหลักการและตามอุดมคติเป็นอย่างไร แต่ในความเป็นจริง หากฐานการปฏิบัติและพฤติกรรมของคนในประเทศเรายังเป็นแบบตะวันออกอยู่ เราก็ควรจะรู้เท่าทัน และรู้ว่าจะต้องมีกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างไรที่จะเสริมสร้างให้เกิดการผสมผสานหลักการของเหตุผล บนฐานของปัญญา ให้เกิดมากขึ้น โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ละครเข้ามาพัฒนาและเสริมส่วนที่ต้องเติมเต็มให้กับเยาวชนของเรา เพื่อให้มีวิถีประชาธิปไตยให้มากขึ้นได้

ทั้งนี้ ในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยทั้ง 9 ประการ ผ่านการสร้างสรรค์ละคร จะมีขั้นตอนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ

2.1 ขั้นนำ เป็นขั้นตอนที่เยาวชนจะทราบวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ขั้นนำที่สำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ คือ ขั้นนำของขั้นเตรียมงาน(Pre-Production)ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วม

ในการสร้างสรรค์ละครและสร้างสรรค์ความรู้ของผู้เรียนรู้ โดยที่การเรียนรู้ที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การเรียนรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ การรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง เมื่อผู้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ ให้ความสำคัญ และรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ตนเองได้ การมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มก็จะเกิดขึ้น

2.2 ขั้นทบทวนความรู้เดิม เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ขั้นทบทวนความรู้เดิมที่พบว่าเป็นจุดเริ่มต้นของผู้เรียนรู้ที่จะตัดสินใจนำความรู้เก่ามาลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยขั้นทบทวนความรู้เดิมในขั้นเตรียมงาน(Pre-Production)จัดเป็นจุดเริ่มต้นโดยแท้ วิถีประชาธิปไตยที่จำเป็นในการเรียนรู้ขั้นนี้คือการบูรณาการความรู้เก่าเข้ากับสถานการณ์ใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ความรู้แบบไหน หรือผสมผสานอย่างไร

2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่มและผู้ชมหรือผู้รับสาร โดยขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงนี้คือ ขั้นการแสดง (Production) ที่ผู้เรียนรู้จะได้ปะทะสังสรรค์กับปฏิริยาแบบย้อนกลับทันทีทันใดของผู้ชม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่ วิถีประชาธิปไตยที่ได้เรียนรู้คือการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย เนื่องจากผู้ชมแต่ละรอบไม่เหมือนกัน ผู้สร้างสรรค์ไม่สามารถคาดหวังให้ปฏิริยาตอบกลับของผู้ชมนั้นเหมือนกันได้ การมีใจกว้างจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมี 3 ขั้นตอน คือ 1)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 2)สร้างความคิดใหม่ และ 3)ประเมินความคิดใหม่ได้ในที่สุด นอกจากนี้ยังมีวิถีประชาธิปไตยที่เด่นชัดอีก 2 ประการคือ ความสามัคคี และการมีส่วนร่วม เนื่องจากในขั้นการแสดงผู้สร้างสรรค์จะรวมใจเป็นหนึ่งเดียวและนำพาละครไปสู่สายตาผู้ชมด้วยใจเดียวกัน วิถีประชาธิปไตยด้านนี้จึงเด่นมาก

2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้ เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย เป็นขั้นที่พบมากในการสร้างสรรค์ละครขั้นเตรียมงานและขั้นการแสดง เพราะผู้เรียนรู้จะเกิดภาวะลองผิดลองถูก ผ่านการขัดเกลาจากกลุ่มและสร้างสรรค์

ความรู้ใหม่ตลอดเวลา โดยวิถีประชาธิปไตยที่พบมากคือเรื่องการบูรณาการและการมีส่วนร่วม คือ ผู้เรียนรู้บูรณาการความคิดใหม่เข้ากับสถานการณ์ที่พบด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการนั้น

2.5 ขั้นบททวน คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงตนเองไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน เป็นขั้นที่พบมากในขั้นตอนการสร้างสรรคขั้นประเมินผล (Post-Production) ที่เยาวชนจะสรรคสร้างความรู้ (Construct) แบบที่เน้นการฝึกให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การปฏิบัติได้ดีขึ้น โดยวิถีประชาธิปไตยที่พบมากคือเรื่องการยอมรับความแตกต่าง หลากหลาย การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพื่อให้สามารถรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่สะท้อนถึงตนเอง ในขั้นประเมินผลได้อย่างใจเป็นปกติสุข นำไปสู่การเกิดการเรียนรู้ด้วยใจเป็นกลาง

จึงจะกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้แบบดอกไม้บาน คือ เริ่มจากความรู้อยู่จิตใจ และนำไปสู่พฤติกรรมได้ในที่สุด

3.us : us = เรา

เน้นที่เป้าหมายของการเรียนรู้ คือ การอยู่ร่วมกันได้ในสังคมเดียวกัน ขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละคร เยาวชนก็ได้สร้างสรรค์ความรู้ ใจดี และพฤติกรรมเรื่องวิถีประชาธิปไตยให้กับตนเอง เพื่อนสมาชิกในกลุ่ม และผู้ชมหรือผู้รับสารขณะสื่อสารการแสดงออกไปด้วย จึงจัดเป็นการเรียนรู้ที่สร้างประโยชน์ทั้งกับตนเอง ผู้อื่น และสังคม ภายใต้การเรียนรู้จากคนที่แตกต่าง หลากหลาย ทำให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องความแตกต่าง จิตสาธารณะ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมด้วย

4. + (plus)

เน้นที่การผสมผสานอำนาจ การควบคุมและบริหารจัดการอำนาจภายในตนเองและภายนอกตนเองอย่างมีคุณภาพเพื่อเป็นประชาธิปไตย ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยการเรียนรู้ เรื่องคน ความคิด พื้นที่ และเทคโนโลยี

โดยมีเงื่อนไขและปัจจัยในการเรียนรู้ ประกอบด้วย

4.1 คน

ในการบริหารจัดการอำนาจ หากรูปแบบการบริหารอำนาจเป็นแบบแนวตั้งมากเกินไป ก็ จะเกิดการควบคุม บงการ ทำให้ผู้เรียนรู้ที่อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ขาดอิสระในการคิดและขาด พื้นที่ในการแสดงความเห็น ในขณะที่ หากบริหารอำนาจแบบแนวราบมากเกินไป ภายใต้อำนาจที่มี ความแตกต่างหลากหลายกัน โดยขาดผู้นำนั้น สังคมอาจอยู่ในภาวะไร้ระเบียบ (Chaotic Society) ได้ ทำให้เกิดความระส่ำระสายได้ง่าย ดังนั้น การบริหารอำนาจแบบผสมผสานจึงเป็นเรื่องที่อยู่บนฐาน ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการพบกันครึ่งทางระหว่างเรา กล่าวคือ ในภาวะที่มี ผู้นำในการบริหารอำนาจปกครอง ผู้ตามก็ควรมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของส่วนรวมด้วย โดยเน้น การทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เกิดวิถีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

4.2 ความคิด

คือความคิดในการบริหารอำนาจแบบใจเขาใจเรา คำนึงถึงความแตกต่างหลากหลาย โดยมีจุดมุ่งเน้นดังนี้

4.2.1 การกำหนดความคิดและความต้องการในการวางเป้าหมายของงานร่วมกัน ดังนั้นในขั้นนำของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของเยาวชนจึงสำคัญมาก หากผู้จัด สามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ด้วยการกำหนดความต้องการในการวางเป้าหมายของงาน ร่วมกันในตอนต้นได้ ก็จะสามารถทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้

4.2.2 ความคิดในเรื่องความมุ่งมั่น แบ่งเป็น (1)ความมุ่งมั่นในตัวของผู้เรียนรู้ ต้องรู้ ก่อนว่าการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นนั้น เปลี่ยนเพื่ออะไร ต้องให้เยาวชนเกิดคำถามกับตนเองก่อนว่า เยาวชนเข้าร่วมในกระบวนการเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยทำไม เพื่ออะไร และในท้ายที่สุด (2) ความมุ่งมั่นในตัวผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ว่าจะมุ่งมั่นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานหรือมุ่งมั่นที่ กระบวนการในการพัฒนาและมุ่งมั่นที่ผลการเปลี่ยนแปลงในลักษณะไหน เพราะการเปลี่ยนแปลง ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นทุกคน แต่ผู้จัดต้องรู้สาเหตุว่าปัจจัยใดที่ทำให้เยาวชนผู้นั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ เพราะไม่สำคัญที่ทุกคนต้องเปลี่ยน สำคัญที่ว่าเปลี่ยน เพื่ออะไร และเปลี่ยนอย่างไรมากกว่า เพราะฐานความรู้เดิมของแต่ละคนที่มีไม่เท่ากัน จึงไม่ จำเป็นต้องเปลี่ยนเท่ากัน

4.2.3 ทุนสังคม คือ สิ่งที่มีผู้จัดกระบวนการเรียนรู้มีอยู่ในประสบการณ์และความคิดของตนเอง ทุนสังคมที่แตกต่างกันของผู้จัด ก็ส่งผลต่อรูปแบบและลักษณะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยว่าจะเป็นแบบทางการหรือกึ่งทางการ จะเป็นแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือแบบมีส่วนร่วม ในทางเดียวกัน ทุนสังคมที่มีอยู่ในตัวเยาวชนก็เป็นสิ่งที่หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนไว้ตั้งแต่แรกเกิด อาทิ เยาวชนที่ไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความสามารถของเพื่อนเยาวชนมักเกิดจากการที่มีผู้ปกครองที่มีพฤติกรรมต้องการให้บุตรหลานของตนเองโดดเด่นในการแสดงนั้นๆ เช่น จากประสบการณ์ของผู้วิจัยและเพื่อนคณาจารย์ มักจะมีผู้ปกครองมากระซิบบอกและฝากฝังให้จัดตำแหน่งทางการแสดงให้ลูกหลานตนเองอยู่ในตำแหน่งที่เด่นที่สุด และเมื่อลูกหลานแสดงงานโรงเรียนก็มักมีคำถามว่า “แสดงก็โหมง เล่นชุดที่เท่าไร” เพื่อที่จะมาดูเฉพาะการแสดงของบุตรหลานเท่านั้น มีอยู่ครั้งหนึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสจัดแสดงผลงานนักเรียนในโรงละครแบบปิดที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งการจะลุกออกจากที่นั่งในช่วงเปลี่ยนการแสดงนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ควรเกิดขึ้นและเป็นภาพที่ดูไม่ดีนัก แต่เมื่อการแสดงของบุตรหลานของผู้ปกครองเหล่านั้นจบ ก็มักจะมีการลุกขึ้นและเดินออกจากโรงละครทุกชุดไป สะท้อนว่า ผู้ปกครองให้ความสำคัญแต่กับเยาวชนบุตรหลานของตนเอง เป็นต้น เยาวชนที่เติบโตมาในประสบการณ์ลักษณะนี้เมื่อโตขึ้น ก็มักจะมีภาวะไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของบทบาทหน้าที่ ไม่เคารพความสามารถของผู้อื่น ดังที่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ได้เคยเล่าถึงปัญหาไว้

4.2.4 ระยะเวลาในการทำงาน และระยะเวลาในการตกผลึกทางความคิดและพฤติกรรม ทั้งสองส่วนนี้มีผลต่อการบริหารอำนาจในการเรียนรู้ของเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะระยะเวลาในการทำงานนั้นหากมีเวลาในการทำงานร่วมกันน้อยเกินไปก็อาจทำให้เกิดการผูกขาดอำนาจ การตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จ และการสร้างความชอบธรรมในอำนาจที่ถือครองของผู้จัดและผู้นำได้ ขณะเดียวกันผู้จัดก็ต้องคำนึงถึงความเป็นจริงในเรื่องระยะเวลาในการตกผลึกทางความคิดและพฤติกรรมในวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนด้วย การจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใต้เวลาที่เร่งรัดมากนักอาจทำให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงระยะหนึ่ง แต่ไม่ยาวนานพอจะคงรูปความรู้และนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีระยะเวลาที่เหมาะสม ภายใต้เงื่อนไขของผู้จัด และการทำซ้ำจะสามารถทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้น คงอยู่ และเยาวชนสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในชีวิตประจำวันได้ด้วย

4.2.5 ความคิดในการสร้างเนื้อหาในละคร การจะพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนผ่านการสร้างสรรค์ละครนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่มีประเด็นเกี่ยวกับประชาธิปไตย ผู้จัดสามารถให้เยาวชนเรียนรู้จากการใช้เรื่องอะไรก็ได้ตามความสนใจของเยาวชน เพราะในการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างสรรค์ละคร มิใช่เนื้อหา เว้นเสียแต่ว่า ผู้จัดอยากให้เยาวชนมีความรู้ในเรื่อง “ระบอบการเมืองการปกครอง” ด้วย ก็สามารถสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องไปในละครได้ แต่ต้องระวังว่าไม่ทำให้ชั้นการเรียนรู้ในชั้นนำของเยาวชนนั้นหดหายไปทางที่สมควรเป็นเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจของเยาวชนจะดีกว่า เพราะ “ชั้นนำดี มีชัยไปกว่าครึ่ง” เพื่อป้องกันการเกิด “สุญญากาศทางความคิด” และนำไปสู่ “การแข่งแข่งพฤติกรรม” ของเยาวชนด้วย

4.3 พื้นที่ เน้นที่การเปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคมให้มากขึ้น เพื่อกระตุ้นวิถีประชาธิปไตยเรื่องจิตสาธารณะด้วย อาทิ

4.3.1 การสนับสนุน ด้วยการให้อำนาจในมือเยาวชนในการสร้างสรรค์งานได้อย่างอิสระ ภายใต้การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างเงื่อนไขแบบเน้นการมีส่วนร่วม การทำลักษณะนี้จะช่วยให้เยาวชนมีความสุขและเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงด้วย แม้ว่าในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การถูกปกครองที่ยุงยากขึ้น แต่ก็เพื่อปลูกฝังความสามารถในการพึ่งพิงตนเองให้เยาวชนสามารถบริหารอำนาจของตนเองในเชิงสร้างสรรค์ได้ด้วย ซึ่งการสนับสนุนนี้ควรปลูกฝังในทุกระดับ ตั้งแต่การให้อิสระในการบริหารในตนเอง ในกลุ่ม ในโรงเรียน ในชุมชน ในสังคม ในประเทศ และก้าวไปสู่ในอาเซียนและในโลกได้ด้วย

4.3.2 การมีเครือข่าย สามารถทำให้เยาวชนที่ประสงค์จะจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนอกระบบการศึกษาไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ทำให้พวกเขามีที่พึ่งยามคับขัน และทำให้การเรียนรู้ของพวกเขาต่อยอดไปสู่การทำงานในชีวิตจริงได้ อาทิ การขอความร่วมมือโหนดต่างๆทั่วประเทศของมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม ที่ทำให้เยาวชนผู้สร้างสรรค์ละครทั่วประเทศสามารถมีเครือข่ายของความรู้และข้อมูล และมีพี่เลี้ยงที่ช่วยให้คำปรึกษาในการทำงานสร้างสรรค์ละครเพื่อการพัฒนาด้วย

4.4 เทคโนโลยี ที่รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีและการส่งเสริมเรื่องเทคโนโลยีด้วย โดยที่บทบาทและหน้าที่ของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่จะสามารถเปิดพื้นที่ให้กับเยาวชนในการเข้าถึงเทคโนโลยีและส่งเสริมเทคโนโลยี คือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่คิดต้องบูรณาการบทบาทและหน้าที่ของตนไว้หลายลักษณะ คือ 1)การเป็นผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) 2)การเป็นผู้ฝึกหัด (Coach) 3)การเป็นที่เลี้ยง (Mentor) 4)การเป็นที่ปรึกษา (Consultant) และ 5)การเป็นผู้สร้างเสริมกำลังใจ (Reinforcer) เพื่อเกื้อหนุนให้เยาวชนเกิดบทบาทของผู้สร้างองค์ความรู้เรื่องวิถีประชาธิปไตย (Democracy Instructor) เพื่อปรับตัวให้ทันกับบริบทภายนอกที่เปลี่ยนไปด้วย

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างสรรค์ละครผ่านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน” มีการค้นพบประเด็นต่างๆที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1.วิถีประชาธิปไตยจากอุดมการณ์สู่ความเป็นจริงที่ค้นพบ

นิยามของประชาธิปไตยตามหลักการที่ได้ปรากฏในร่างกระบวนการเรียนรู้เน้นประชาธิปไตยในอุดมคติ เป็นหลักการมาจากตะวันตกที่เผยแพร่เข้ามาผ่านการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (Modernization) แต่ในทางปฏิบัติในวิถีคิด วิถีชีวิตของไทยนั้นดำเนินอยู่บนฐานของกระบวนทัศน์(Paradigm)แบบตะวันออก การเคลื่อนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ในลักษณะที่แบบทันทีทันใดจึงไม่สามารถจะเกิดขึ้นและเป็นจริงได้ จึงทำให้คนในสังคมไทยมีภาวะทวิลักษณ์ (Dualism) จนเกิดคำถามว่า ประเทศไทยรับประชาธิปไตยมาแต่รูปแบบ ไม่ได้รับวิธีการมาด้วย

ในความคิดของผู้วิจัยมองว่า จริงอยู่ที่ฐานคิดของเรายังเป็นแบบตะวันออก แต่ในฐานคิดแบบตะวันออกก็สามารถเกิดประชาธิปไตยแบบเราได้ แต่ทั้งนี้ต้องก้าวข้ามวาทกรรมคำว่า “ประชาธิปไตยแบบไทยๆ” ที่มีคนสร้างไว้ในสังคม ที่ตอกตรึงเราไว้กับความรู้สึกแยกๆในการเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆนี้ เพราะผู้วิจัยมองว่า ไม่ว่าจะเป็ประชาธิปไตยแบบไทยหรือแบบเทศก็ล้วนมีข้อดีและข้อเสียทั้งนั้น

การจะทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยแบบไทยที่มีหลักการแบบตะวันตกได้ควรมีลักษณะที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมเนื้อหาการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยในประเด็นต่อไปนี้

1) การซื้อสัตย์ต่อบุคคลกับ การซื้อตรงต่อหน้าที่

การซื้อสัตย์ต่อบุคคลและที่เน้นตอบแทนกันในผลประโยชน์ของส่วนตัว ประเด็นนี้จะพบได้ในสังคมไทย เนื่องจากวิถีประชาธิปไตยแบบไทยจะเน้นเรื่องความสัมพันธ์และเน้นเรื่องคุณธรรม ความกตัญญูจึงถูกหยิบยกให้เป็นประเด็นที่พูดถึงอยู่บ่อยครั้ง แต่ในความเป็นจริงนั้น การกตัญญูที่เน้นเรื่องผลประโยชน์ต่างตอบแทน แม้เป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่ดี แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ตีบนฐานใจที่เน้นประโยชน์ส่วนตัว แต่ในวิถีประชาธิปไตยนั้น ต้องเน้นที่ฐานหัวใจและเน้นประโยชน์ของส่วนรวมด้วย จึงจะทำให้ปัญหาเรื่องการซื้อเสียง การซื้อตัวนักการเมือง นโยบายประชานิยม และอื่นๆที่เป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้หมดไปได้ อาทิ กลุ่มละครในโรงเรียนที่เน้นพวกพ้องมากเกินไป ทำให้เยาวชนที่ร่วมสร้างสรรค์รู้สึกขาดการมีส่วนร่วมจึงทำให้ขาดแรงจูงใจในการทำงาน การเน้นที่การซื้อสัตย์ต่อบุคคลจึงทำให้เกิดความรู้สึกแบบพวกพ้อง ขาดการขังคิด และขาดหลักของเหตุผล แต่การซื้อตรงต่อหน้าที่ ทำให้เยาวชนคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน จะทำให้วิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นนำไปให้ชาติก้าวหน้าได้ด้วย

2) การยอมรับในมติ และกฎ กติกา ของสังคมที่เป็นกฎและกติกาเดียวกัน

ปัญหานี้เกิดจากแต่ละกลุ่มในสังคมมีชุดความคิดคนละแบบจึงทำให้มีกฎ กติกา คนละแบบด้วย การมีกฎ กติกาเดียวกันภายใต้กฎหมายจะทำให้เกิดความเท่าเทียมในสังคมได้ มิใช่กฎสำหรับคนจนกับคนรวยต่างกัน จนเกิดชุดความคิดว่า “คุณมีไว้สำหรับขังคนจนเท่านั้น” หากไม่เกิดความยุติธรรมที่เท่าเทียมกัน ความเป็นประชาธิปไตยก็จะมีลักษณะเป็นกฎหมายมากกว่ากฎหมายได้

3) การเคารพความแตกต่างหลากหลายภายใต้สังคมเดียวกัน

สังคมปัจจุบันมี “การตีตรา” (Labeling) คนที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากตน ให้กลายเป็น “คนอื่น” (The Other) จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการรังแกกันอย่างมาก หากเราสามารถเคารพความแตกต่างหลากหลาย เปิดใจรับฟัง ใจกว้าง ยอมรับซึ่งกันและกัน ทำความเข้าใจในมุมมองของผู้อื่น ผ่านการคิดถึงใจเขาใจเรา ก็จะสามารอยู่ร่วมกันได้แม้คิดต่างกัน

นอกจากนี้ ในการทบทวนวรรณกรรมยังพบว่า เยาวชนที่มีความเหมาะสมในการขัดเกลาทางการเมืองคือเยาวชนวัย 14-18 ปี ซึ่งโรเบิร์ต เฮสส์ และเดวิส อีสตัน (อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว

และสายทิพย์ สุกดีพันธ์, 2526) ได้ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนมัธยมปลายช่วงอายุ 14-18 ปี พบว่าแม้ว่าช่วงอายุนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติบางอย่างแต่จากความเข้มของทัศนคติที่สะสมมา ทำให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองมีมานานแล้ว และในช่วงอายุนี้ก็จะก่อตัวเป็นรูปที่เกือบจะสมบูรณ์เต็มที่แล้ว และในช่วงปลายของอายุวัยรุ่น บุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ในลักษณะต่างๆ มากขึ้น อาทิ การแสดงออกถึงความสนใจทางการเมือง การติดตามข่าวสารทางการเมือง ซึ่ง เท็ด แทปเปอร์ เสนอว่าช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นช่วงที่กำลังจะออกจากครอบครัวและโรงเรียนเพื่อก้าวเข้าสู่อาชีพการงาน ซึ่งจะเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นช่วงที่กำลังจะสร้างเอกลักษณ์ที่มีความหมาย (Meaning Identity) และแสวงหาบทบาทที่เหมาะสมในสังคม

แต่ในความเป็นจริงสำหรับสังคมไทย เยาวชนจะเริ่มออกจากครอบครัว โดยเริ่มเข้ามหาวิทยาลัย เริ่มแยกมาอาศัยอยู่เพียงลำพังในช่วงอายุ 16-25 ปี จึงทำให้พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นวัย 16-25 ปี เพราะเป็นวัยที่เริ่มเป็นผู้ใหญ่ เริ่มค้นหาชีวิต เริ่มสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงตัวตนผ่านการเรียนรู้และพัฒนาบุคลิกภาพไปสู่การเป็นบุคคลที่มีวิถีประชาธิปไตยในที่สุด

4) ทุนทางอำนาจกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ถึงทุนทางอำนาจที่ต่างกัน จะทำให้การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยไม่เท่ากัน โดยที่คนที่มีทุนทางอำนาจมากจะเรียนรู้เรื่องบทบาทหน้าที่มาก โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำ ส่วนคนที่มีทุนทางอำนาจน้อย จะเรียนรู้เรื่องความสามัคคีและความประนีประนอมสูง โดยเฉพาะบทบาทของผู้ตามที่ยอมจำนนต่ออำนาจ

เห็นได้จากผู้นำส่วนใหญ่จะดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในกลุ่ม โดยมีความเชื่อมั่นในอำนาจของตนเอง แม้ว่าจะไม่สามารถดึงศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มออกมาใช้ในการทำงานได้เท่าที่ควรจะเป็น แต่ผู้นำที่มีอำนาจมากก็มักจะยินดีและพอใจในอำนาจนั้น สิ่งที่ผู้นำเหล่านี้ควรเรียนรู้เพิ่มเติมคือการเคารพความแตกต่างหลากหลาย พิจารณาอำนาจในตัวคนแต่ละคนและบริหารอำนาจนั้นอย่างมีสมดุล เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในงานของส่วนรวมอย่างแท้จริง

ขณะที่ผู้ที่ยอมจำนนเพราะมีอำนาจน้อยนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงอำนาจหรือปัจจัยที่นำมาซึ่งอำนาจเหล่านั้นได้ อาทิ เทคโนโลยี พื้นที่ ความเชี่ยวชาญ เป็นต้น เมื่อไม่สามารถเข้าถึงได้จึงยอมจำนนและยกอำนาจให้กับผู้มีอำนาจโดยชอบธรรม โดยขาดการแสดงสิทธิอันพึงแสดงออกในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วม อีกประเภทหนึ่ง คือพวกที่ถูกกีดกันให้ออกจากอำนาจ คนเหล่านี้แม้มีทุนอำนาจบางประการ แต่หากโคจรฐานอำนาจหลักกีดกันหรือเกือบกีดกัน โอกาสในการแสดงอำนาจ คนเหล่านี้ก็ไม่สามารถต่อรองอำนาจได้ ดังนั้นสิ่งที่ผู้นำเหล่านี้ควรเรียนรู้เพิ่มเติมคือการกล้าแสดงออกและการมีส่วนร่วมบนฐานของสิทธิของตนเอง ภายใต้อำนาจกติกาสังคม เพื่อเพิ่มความแตกต่างหลากหลายให้กับสังคม และเพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของสาธารณะที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมด้วย

2.คุณค่ากับการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนผ่านการสร้างสรรค์ละคร

“นักวิชาการชี้ ละครช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริง เพิ่มทักษะความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็ก เน้นก.ศึกษาฯ ทำความเข้าใจศาสตร์นี้ เร่งบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน”

(สำนักข่าวอิศรา, 7 ก.ย. 2554)

จะเห็นได้ว่า ละครมีคุณค่าต่าง ๆ มากมายในเชิงการพัฒนา ทั้งในส่วนเนื้อหา และในส่วนของการกระบวนการ โดยคุณค่าของละครที่ทำให้เกิดคุณค่าในตัวมนุษย์ขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครคือ คุณค่าที่เกิดจากการสร้างสรรค์(Construct)คุณค่าและวิถีประชาธิปไตยให้กับตนเอง

สิ่งที่ขับเคลื่อนชีวิตมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าได้คือ ความภูมิใจในตัวเอง (Self Esteem) ที่ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าคุณค่าในตัวเอง มีคุณค่าต่อผู้อื่น ต่อกลุ่ม สังคม ประเทศ และโลก คนทั่วไปมักเข้าใจผิดคิดว่าความมั่นใจในตนเอง (Self Confidence) เป็นแกนขับเคลื่อนชีวิตมนุษย์ จึงทำให้เยาวชนส่วนใหญ่เกิดความต้องการที่จะดูเป็นคนที่มีมั่นใจในตนเอง ด้วยการแต่งตัวตามแฟชั่น แต่งตัวตามคาราหรือบุคคลที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้ได้ภาพที่ดูมั่นใจและได้รับการยอมรับ แต่แท้จริงแล้ว ความมั่นใจเป็นเพียงเกราะป้องกันตัวเยาวชนเท่านั้น เยาวชนคนไหนมีแต่ความมั่นใจแต่ขาดความภูมิใจ ก็จะทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจ โหยหาความรักและ

การยอมรับ จึงเกิดการเรียกร้องความสนใจด้วยวิธีต่างๆ หรือเกิดกลวิธานการป้องกันตัวเอง (Defensive) เวลาฟังความคิดเห็นจากใครที่ไม่ตรงกับใจ หรือแตกต่างจากสิ่งที่ปรารถนาจะฟัง ก็จะเกิดการไม่ยอมรับ สิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนการมี อัตตาที่แข็งแกร่ง แต่หารากหรือตัวตนของตนเองไม่พบ ทำให้ถูกกลืนไปกับกระแสของสังคม ไร้ราก ไร้จุดยืน ไร้เป้าหมาย ใช้ชีวิตไปวันๆ อย่าพูดถึงเรื่องการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองใดๆเลย แม้แต่การมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายในชีวิตของตนเองยังยากนัก

ความภูมิใจในตัวเอง (Self Esteem) จึงเป็นเสมือนคุณค่าของตัวตนที่ซ่อนอยู่ภายใน เขาจะคนไหนมีความภูมิใจนี้จะสามารถมีความมั่นใจและทำอะไรได้อย่างรู้เหตุรู้ผล รู้ที่มา รู้เป้าหมาย อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการคิด การทำ อย่างกระตือรือร้นได้

จุดเด่นของการพัฒนามนุษย์โดยอาศัยกระบวนการทางการละครนั้นคือ ละครสามารถเติมเต็มความภูมิใจในตัวเอง (Self Esteem) ให้กับผู้เรียนรู้ ได้ผ่านการทบทวนตนเอง ทำความเข้าใจผู้อื่น รู้ที่มาที่ไป เหตุผลของการกระทำของตัวละคร คิด วิเคราะห์ บทอย่างมีเหตุผล นำไปสู่ความกล้าที่จะแสดงออกทั้งทางร่างกาย วาจา ใจ เสียง เพื่อให้ผู้ชมรับรู้ถึงความต้องการของตัวละครที่แฝงอยู่ใน ละครบทเหล่านี้เมื่อนำมาผนวกกับกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน จึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องและเสริมกัน

สิ่งที่สำคัญคือการเริ่มจากความภูมิใจเล็กๆ ที่ค่อยๆขยายไปสู่ความภูมิใจที่ใหญ่ขึ้นในภายหลัง ผ่านการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนตามหลักการสรรค์สร้างความรู้ (Constructivism) คือ 1)ขั้นนำ 2)ขั้นทบทวนความรู้เดิม 3)ขั้นปรับเปลี่ยน 4)ขั้นนำไปใช้ และ 5)ขั้นทบทวน โดยอาศัยการทำตามบทบาทหน้าที่ที่ตนได้รับในการสร้างสรรค์ละคร จากบทบาทหนึ่ง ส่งผลให้งานละครที่เป็นภาพรวมสำเร็จได้ เมื่อมีคนชื่นชมก็เกิดความภูมิใจขึ้นเปลาะหนึ่ง แต่นั่นเป็นเพียงปลายทาง ต้นทางคือกระบวนการเรียนรู้ระหว่างซ้อม ที่ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดได้ได้รับการฟังจากเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม เยาวชนก็เกิดความภูมิใจขึ้นอีกเปลาะ การร่วมแรงร่วมใจทำอะไรร่วมกันแล้วสำเร็จก็ถือเป็นความภูมิใจอีกขั้นหนึ่ง เมื่อรวมกันหลายๆความภูมิใจตลอดการสร้างสรรค์ ก็กลายเป็นความภูมิใจที่ยิ่งใหญ่ที่เยาวชนสร้างขึ้นมาจากความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์ละคร นำไปสู่ความรู้สึกรักมีประสิทธิภาพทางการเมืองได้ในที่สุด

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองคือความรู้สึกที่เขาวชนรับรู้ได้ถึงควมมีคุณค่าของตนเองในการมีส่วนร่วมกับการกิจการใดๆ ซึ่งในทางทฤษฎีการขัดเกลาทางการเมืองนั้น เขาวชนที่มความรู้สึกนั้จะมโอกาสมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ค่อนข้างสูงกว่าเขาวชนที่ไม่มี เมื่อพิจารณากับความภูมิใจในตนเองจึงพบว่าเป็นการกล่าวถึงเรื่องคุณค่าในตนเองเหมือนกัน คุณค่านั้จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้เขาวชนลุกขึ้นมากระทำกิจการใดๆของกลุ่มและสังคมอย่างมีเป้าหมายและเพื่อส่วนรวม นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง และนำไปสู่ภาวะการเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ที่มีแนวโน้มจะพัฒนาเป็นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่มีจิตสาธารณะในการมีส่วนร่วมในกิจการส่วนรวมของกลุ่มและสังคมในอนาคตได้ด้วย

กระบวนการสร้างสรรค์ละครนี้จะสามารถพัฒนาคุณค่าภายในตนเองของเขาวชนได้ด้วยการเรียนรู้โดยการสร้างความรู้ด้วยตัวเขาวชนเอง โดยอาศัยการสร้างสรรค์ละคร 3 ขั้นตอน ผลของการเรียนรู้นั้จะอยู่กับเขาวชนได้ยั่งยืนกว่าการเรียนรู้แบบที่มีผู้เติมเต็มให้อีกด้วย การเรียนรู้ลักษณะนั้ “ไม่เหมือนการเติมน้ำในแก้วเปล่า แต่เป็นการใช้กระบวนการละครเข้าไปกระตุ้นสิ่งที่ยาวชนมีอยู่แล้วให้เบ่งบานและงอกงามขึ้น เป็นการเรียนรู้แบบดอกไม้บาน ที่สว่างจากภายใน (Insight) เห็นคุณค่าของตนเอง การเรียนรู้ลักษณะนั้จะทำให้เขาวชนพร้อมเติบโตไปอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้บนฐานดอกของตัวเองอีกด้วย” (รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา, สัมภาษณ์, 2556) อันจะนำไปสู่การยอมรับคุณค่าซึ่งกันและกัน เพราะเราแตกต่างกัน เก่งกันคนละด้าน ความแตกต่างจึงมิได้เลวร้าย หากแต่ทำให้เราโดดเด่น เป็นตัวของตัวเอง ที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสวยงามด้วย

แต่ทั้งนี้ ในการฝึกคุณค่าให้ฝังตัวอยู่ในเขาวชนได้อย่างยั่งยืนนั้นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในขั้นการสร้างสรรค์ละครขั้นที่ 3 คือ ขั้นประเมินผล เนื่องจากขั้นนั้เป็นขั้นตอนที่จะทำให้เขาวชนได้ทบทวนถึงสิ่งที่ทำมาตลอดการสร้างสรรค์ และเป็นขั้นตอนที่ช่วยดอกย้ำถึงสิ่งที่ทำว่ามันมีคุณค่าต่อคนอื่นหรือสังคมหรือไม่ ซึ่งหากมีสิ่งเหล่านั้ก็จะย้อนกลับมาให้เขาวชนสร้างคุณค่าในตนเองเพิ่มเติมได้อีก แต่เนื่องจากปัญหาที่พบในการวิจัยคือเขาวชนไม่ให้ความสำคัญกับขั้นการประเมินผล จึงทำให้เกิดภาวะการเรียนรู้ที่ไม่เกิดการต่อยอดจากการเรียนรู้เก่า กล่าวคือ เขาวชนไม่เห็นความสำคัญของการสรุปทเรียนและอาจเกิดการเรียนรู้ว่าการประเมินผลเป็นเพียงพิธีการหนึ่งของการทำให้งิจกรรมของโครงการเสร็จสิ้นและปิดลงได้ จึงไม่ให้ความสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

ผู้นำที่จัดการประเมินผลในครั้งนั้นอาจสร้างการเรียนรู้จดจำที่ไม่ดีให้กับเยาวชนก็ได้ อาทิ การที่เยาวชนเสพยาว่าที่เกี่ยวข้องกับคนที่ทำเพื่อสังคมแต่กลับถูกฆ่าเพื่อปิดปาก หรือการที่มีอาสาสมัครทำความดีแล้วต้องได้รับผลตอบกลับที่ทำให้เสียชีวิตหรือพิการ สิ่งเหล่านี้อาจหล่อหลอมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ว่าบางครั้ง การไม่ทำอะไรเลยอาจจะเป็นการดีเสียกว่า ทำให้เยาวชนขาดการมีส่วนร่วมในสังคมไป

ดังนั้นหากต้องการสร้างการเรียนรู้ในชั้นการประเมินผลนี้ ผู้นำจึงเป็นส่วนสำคัญมากต่อการประเมินผลเพื่อสร้างสรรค์ความรู้(Construct)ให้เกิดขึ้นกับตนเองและเพื่อนสมาชิก โดยสิ่งผู้นำต้องคำนึงถึงคือกระบวนการประเมินผล อันประกอบด้วย

1) บทบาทของผู้นำในขั้นตอนการประเมินผล

ในวิธีการเรียนรู้แบบ TCBL (Theatre Creating Based Learning) ผู้นำที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครจะมีบทบาทเป็น “คนใน” ที่เข้าใจเงื่อนไขต่างๆ ในการเรียนรู้ได้อย่างดี แตกต่างกับ “คนนอก” ที่ประเมินผ่านการชมการแสดงเพียงอย่างเดียว เพราะผู้นำที่เป็นคนในนั้นสามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ที่เรียนรู้ร่วมกันกับเนื้อหาที่ต้องการประเมินผล การเรียนรู้ได้อย่างเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ซึ่งจะแตกต่างกับคนนอกที่จะมีเพียงการพูดถึงการประเมินคุณค่าของละครเท่านั้น ว่าฉาก เครื่องแต่งกาย แสง เสียง เพลง เรื่องราว และการแสดงเป็นอย่างไร แต่ผู้นำที่เป็นคนในจะเห็นกระบวนการที่ลึกซึ้งกว่านั้น จะเห็นการเติบโตทางความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของผู้เรียนรู้ผ่านขั้นตอนสร้างสรรค์ต่างๆ จึงทำให้สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดทั้งโครงการได้ และเป็นการสรุปภายใต้ความเข้าใจกันทั้งเขาและเราที่อยู่ร่วมกันในการสร้างสรรค์ละครด้วย

2) เนื้อหาและลำดับเรื่องราวในการประเมินผล

เนื้อหาของเรื่องราวในการประเมินผลควรเน้นที่กระบวนการเรียนรู้จากการทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม อาทิ การทำงานร่วมกัน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย บทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วม มากกว่าจะเน้นที่รูปแบบของละคร ความสวยงามของฉากและองค์ประกอบฉาก การแสดง เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้จะลดทอนคุณค่าของเยาวชนที่มีต่อตนเองลง แต่หากผู้นำกระตุ้นให้

เยาวชนเกิดการตระหนักรู้ว่าตนได้เรียนรู้อะไรจากความผิดพลาดไปบ้าง เยาวชนก็จะเกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ไม่ว่าผลจะออกมาดีหรือไม่ก็ตาม ก็เกิดการเรียนรู้ทั้งสิ้น

ส่วนลำดับในการเรียนรู้ หากเปิดการประเมินผลด้วยการดำหนิ ก็จะเป็นการตั้งค่าในสมองให้กับเยาวชนที่ร่วมประเมินว่าความผิดพลาดของตนนั้นเป็นสิ่งเลวร้าย ทำให้ไม่อยากฟังการประเมิน และไม่ชอบการประเมินในที่สุด เยาวชนก็จะไม่เกิดการเรียนรู้อะไรนอกจากการเรียนรู้ที่จะเสียใจที่ไม่ดีหรือทำให้กลุ่มหรืองานของกลุ่มเกิดปัญหา

3) วิธีการและภาษาที่ใช้ในการประเมินผล

วิธีการในการประเมินผล มีหลากหลาย อาทิ การประเมินแบบซึ่งหน้า การประเมินผ่านกระดาษ เช่น แบบประเมิน ใบแสดงความคิดเห็น การประเมินจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก ทั้งนี้ในการประเมินผลควรพิจารณาหลากหลายรูปแบบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นจริงมากที่สุด เพราะคนไทยมีวัฒนธรรมการรักษาหน้า บางครั้งการประเมินแบบซึ่งหน้า อาจนำมาซึ่งการลดคุณค่าในตนเองของเยาวชนบางคนก็เป็นได้ ความถี่ในการประเมินก็สำคัญไม่แพ้กัน หากสามารถประเมินผลเป็นระยะๆ ตลอดการทำงานได้จะทำให้เห็นพัฒนาการของผู้เรียนรู้ได้ดีกว่า จะทำให้ทราบปัจจัยในการเรียนรู้ที่ส่งผลได้ชัดเจนกว่าประเมินผลในตอนท้ายแค่ครั้งเดียวเท่านั้น

ส่วนภาษาที่ใช้ในการประเมิน ผู้นำต้องไม่ถือครองอำนาจด้วยการใช้ศัพท์เฉพาะที่สะท้อนความเชี่ยวชาญแต่ไม่สามารถทำให้เยาวชนเข้าถึงความรู้นั้น ได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ควรเลือกใช้ภาษาของผู้ฟังเป็นหลัก และเน้นการพูดคำสุภาพ และเป็นคำที่เสริมแรงเชิงบวก เพราะแม้ว่าจะเป็น การวิจารณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้บางอย่างก็ยิ่งทำให้คนฟังรู้สึกดีกว่าฟังคำหยาบ ประชดเสียดสี และใช้การเสริมแรงเชิงลบด้วยการประณาม ลงโทษ เป็นต้น

4) ผู้เข้าร่วมการประเมินผล

ผู้เข้าร่วมการประเมินผลควรมีความแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มุมมองที่หลากหลายด้วย การเห็นต่างกันทำให้เกิดการขยายขอบเขตของความรู้ออกไป ดังนั้นทุกคนที่ร่วมประเมินอาจเห็นคนละทาง แต่ผู้นำต้องสามารถบูรณาการเชื่อมโยงได้ว่าความแตกต่างนั้นมาจากปัจจัยใด ทำให้เยาวชนเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีเหตุผล

5) การสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยในการประเมินผล

ตามที่ได้เขียนไว้ในวิถีประชาธิปไตยแบบไทยแล้วว่า เรามีลักษณะอย่างหนึ่งคือการชอบการประเมินผลในบรรยากาศที่ดี ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการประเมินผลคือการเรียนรู้ สิ่งสำคัญคือการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ก่อน หากเยาวชนรู้สึกว่าคุณปลอดภัยจากการโดนตัดสิน การถูกตริตรา เยาวชนก็จะสามารถแสดงตัวตนและแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในขั้นการประเมินนี้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยบรรยากาศแบบเฮฮา สามารถมีบรรยากาศทางการได้หากทุกคนเคารพความแตกต่างหลากหลายกันอย่างแท้จริงก็จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีได้เช่นกัน

3. การบริหารอำนาจของผู้นำหรือผู้มีอำนาจกับความเป็นประชาธิปไตย

ผู้นำมีส่วนสำคัญมากต่อความเป็นประชาธิปไตยของกลุ่ม จะเห็นได้จากในกลุ่มละครในโรงเรียนและชมรมศิลปะการแสดง ในปี พ.ศ. 2553 ที่มีผู้นำที่มีลักษณะเน้นการสั่งการแบบอำนาจนิยม ขาดการบริหารอำนาจในลักษณะที่เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์เข้ามามีส่วนร่วม ก็จะทำให้เกิดปฏิกิริยา 3 แบบ คือ 1) เกิดการต่อรองอำนาจกัน 2) ถอนตัว ซึ่งใน 2 ลักษณะนี้ถือว่ายังเกิดวิถีประชาธิปไตยอยู่ แต่แบบที่ 3) ยอมจำนน ในลักษณะนี้จัดว่าไม่เกิดวิถีประชาธิปไตยในตัวเยาวชนคนนั้นเนื่องจากขาดการยืนยันสิทธิอันพึงแสดงออกทางความคิดเห็นได้ ดังนั้นผู้นำควรมีลักษณะในการบริหารงานที่เปิดโอกาสและการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น และแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยได้ โดยคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้

3.1 ความคิด

การคิดนั้นมีลักษณะการคิดได้ 2 ลักษณะ คือ การคิดแบบอิสระ กับ การคิดภายใต้เงื่อนไข รุสโซ กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เกิดเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งอยู่ในพันธนาการ” (อ้างถึงไนไซซันด์ ไชยพร, 2552) จึงไม่มีการคิดใดมีอิสระแบบ 100% เพราะทุกการคิดจะอยู่บนพื้นฐานของความคิดเก่าที่เคยมีคนวางไว้ให้อยู่แล้ว ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีความรู้ใดใหม่ มีแต่ความรู้ที่หยิบยืมกันมา” อย่างน้อยบนฐานของความคิดนั้นก็อยู่บนรากของสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดกรอบเกณฑ์ของไวยากรณ์ไว้ตั้งแต่ต้นแล้ว จึงไม่มีความคิดใดเป็นอิสระที่แท้จริง ดังนั้นการคิดในการบริหารงานทั้งหมดจึงอยู่ภายใต้การคิดแบบมีเงื่อนไข ซึ่งเยาวชนใน 3 กลุ่มที่สร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนั้น

ก็คิดอยู่บนฐานของเงื่อนไขที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้กำหนดให้เช่นกัน เพียงแต่เป็นการกำหนดเงื่อนไขแบบมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมเท่านั้น

ผู้นำในที่นี้คือเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มที่เป็นผู้สั่งการ ผู้กระจายงาน กระจายอำนาจในการบริหารงานไปยังเพื่อนสมาชิก เยาวชนคนไหนสามารถควบคุมความคิดตนเองในการบริหารได้อย่างเป็นประชาธิปไตยก็มีแนวโน้มที่จะทำให้เยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเป็นประชาธิปไตยได้มากเท่านั้น ดังที่คฤภพ หสพกุลบุตร ได้กล่าวไว้ว่า “มันไม่สำคัญที่จำนวน แต่สำคัญที่แกนนำ” (31 ม.ค. 2556) ถ้าแกนนำหรือผู้นำมีความเป็นประชาธิปไตย จะเปิดโอกาสให้เพื่อนสมาชิกได้มีส่วนร่วมมาก ส่งเสริมให้เกิดพื้นที่ที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น และยอมรับความแตกต่างหลากหลายได้ ในทางตรงกันข้าม หากผู้นำมีลักษณะแบบอิตาเลียนหรือบริหารงานแบบอำนาจนิยม ก็จะทำให้เยาวชนในกลุ่มเกิดการเรียนรู้ได้เป็น 3 ทางดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อความคิดเป็นต้นทางของพฤติกรรมและการแสดงออก การปิดกั้นความคิดในการมีส่วนร่วมของผู้นำจึงส่งผลต่อการไม่เปิดโอกาสในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยในเพื่อนสมาชิก

3.2 ภาษา

การสร้างความรู้และสร้างตัวตนหรืออัตตะใหม่เพื่อให้เกิดชุดความรู้ใหม่นั้นจะเกิดจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในกลุ่มหรือสังคม จึงจะได้มาซึ่งความรู้ ความคิด อันเป็นอำนาจในรูปแบบหนึ่ง

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ได้ศึกษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยเน้นการแสดงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา กระบวนการปฏิสัมพันธ์อันมีข้อสมมติเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม โดยมองว่าการจัดระเบียบทางสังคมมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าโครงสร้าง แบบแผนของการจัดระเบียบเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล โดยอาศัยการกระทำซ้ำๆ ด้วยการใช้สัญลักษณ์ใหม่ อันจะส่งผลให้เกิดการแปลความหมายใหม่ การประเมินผลใหม่ การนิยาม และการกำหนดพฤติกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้เสมอ เพราะแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคมสามารถก่อให้เกิดสนับสนุน และดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้ (ชนิตา รักรัษพลเมือง, 2534) นอกจากนี้เบิร์นสไตน์

ยังมองว่าเราสามารถใส่รหัส(Code)ซึ่งเป็นแบบแผนของการใช้ภาษาใหม่เข้าไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

ขณะที่ มีด (อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2537 และ ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2534) สนใจการพัฒนาและการแสดงออกของ “อัตตะ” (Self) โดยมีมุมมองว่า ทุกสิ่งในโลกต่างถูกกำหนดความหมายและคุณค่า มนุษย์จึงเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในทางสร้างในสังคม เอกลักษณะทางสังคม การให้ความหมายสิ่งต่างๆ บทบาททางสังคม นอกจากนี้มนุษย์ยังได้รับการสร้าง ดำรงรักษา ปรับปรุงหรือ เปลี่ยนแปลง โดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์ บุคคลไม่ได้เป็นฝ่ายรับ (Passive) แต่เป็นผู้กระทำ (Active) ในกระบวนการต่างๆทางสังคมด้วยภาษา ดังนั้นภาษาของผู้นำและผู้ร่วมกระบวนการเรียนรู้จึงส่งผลต่อการสร้างอัตตะที่มีวิถีประชาธิปไตยของกันและกันขณะเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มด้วย

การใช้ภาษาที่สะท้อนถึงควมมีอำนาจและการบริหารอำนาจของผู้นำก็ส่งผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเพื่อนเยาวชนเช่นกัน โดยการใช้ภาษาในการสื่อสารขณะสร้างสรรค์ละครหรือปฏิบัติกิจกรรมใดร่วมกันในกลุ่มนั้น แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 รูปแบบของภาษา

คือลักษณะของภาษาที่ใช้ในการแสดงออกในการบริหารงานในกลุ่ม แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) วัจนภาษา การใช้ภาษาและการสื่อสารที่เป็นถ้อยคำ

คำพูดเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดและจิตสำนึก มนุษย์จึงสามารถควบคุมคำพูดหรือวัจนภาษาของตนเองได้ ผู้นำที่สามารถควบคุมวัจนภาษาและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จึงจะเป็นผู้นำที่สามารถรวมพลัง ประสานพลังของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มได้ คำพูดที่มีเหตุผลจะสร้างความน่าเชื่อถือให้กับตัวผู้นำ และยังสามารถนำซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่ม อันจะนำไปสู่การทำงานให้สำเร็จภายใต้บรรยากาศที่ดี ดังแผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถและความน่าเชื่อถือกับความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อความก้าวหน้าในการทำงานร่วมกันได้แสดงไว้

2) วจนภาษา การใช้ภาษาและการสื่อสารที่ไม่เป็นถ้อยคำ อาทิ น้ำเสียง ท่าทาง สายตา การวางท่า ตำแหน่ง ระยะ ความเงียบ เป็นต้น

วจนภาษาเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดและจิตใจได้สำนึก สิ่งเหล่านี้สะท้อนความจริง ได้มากกว่าวจนภาษาที่มาจากจิตสำนึก และคนฟังก็พร้อมที่จะเชื่อได้มากกว่าเช่นกัน ดังนั้น หากผู้นำใช้วจนภาษาที่แสดงถึงการเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วม แต่กลับมี อากัปกิริยาที่สะท้อนถึงการปิดกั้น อาทิ การกอดคอ การนั่งไขว่ห้าง ผู้พูดหรือเพื่อนสมาชิกก็สามารถรับรู้ความหมายที่แท้จริงได้ อันจะส่งผลให้เกิดการกดทับ ปิดกั้น อิศรภาพและเสรีภาพในการแสดงออกของเพื่อนสมาชิก ดังนั้นวจนภาษาจึงเป็นส่วนสะท้อนการบริหารอำนาจของผู้นำที่ทำให้เกิดการสร้างวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในกลุ่มได้จริงด้วย

3.2.2 วิธีการสื่อสาร

คือการเลือกที่จะสื่อสารหรือไม่สื่อสาร ซึ่งทั้ง 2 วิธีการ ก็นำมาซึ่งการเกิดวิถีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์ละครทั้งสิ้น ดังนี้

1) การสื่อสาร

การสื่อสารที่แสดงถึงการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้นำและการกดทับ อิศรภาพเสรีภาพเหล่าเพื่อนสมาชิกได้สะท้อนในการใช้วจนภาษาและอวจนภาษาแล้ว ในการที่ผู้นำเลือกที่จะสื่อสารจึงเป็นได้ทั้งการเปิดโอกาสและการปิดโอกาสในการสร้างความรู้เรื่องวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

2) การไม่สื่อสาร

กลวิธีนี้ของผู้นำเป็นการปิดกั้น อิศรภาพและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่นโดยจงใจ อาทิ ภาพที่เราเห็นในสื่อต่างๆที่ผู้นำของประเทศไม่ให้เห็นภาพสื่อโดยจงใจ นำมาซึ่งการปิดกั้นเสรีภาพในการรับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและสะท้อนถึงความไม่พอใจบางประการที่ผู้นำแสดงออกถึงอำนาจที่สื่อสารผ่านไปยังประชาชนของตนเอง ในกลุ่มสร้างสรรค์ละครก็เช่นเดียวกัน ในการเลือกที่จะไม่สื่อสารกับเรื่องบางเรื่อง คนบางคนนั้น เป็นการกีดกันคนเหล่านั้น

ให้ออกจากวงของผลประโยชน์ร่วม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกที่มีประสิทธิภาพทางการเมืองของเยาวชนคนนั้นไปด้วย

3.3 การควบคุมพื้นที่ เทคโนโลยี และเวลา

ในภาวะที่คนรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจ ตัวแปรด้านพื้นที่ เทคโนโลยี และเวลา ก็ส่งผลต่อการใช้อำนาจของผู้นำและการถูกใช้อำนาจของเพื่อนสมาชิกผู้สร้างสรรค์ความรู้(Construct)ด้วยการควบคุมพื้นที่ เทคโนโลยี และเวลานี้ จึงกลายเป็นอำนาจที่อยู่ในมือของผู้นำและผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความชอบธรรมให้กับผู้ถืออำนาจ โดยแบ่งเป็น

3.3.1 การควบคุมพื้นที่ แบ่งเป็น 1)พื้นที่ทางกายภาพ ในการสร้างสรรค์ละคร เยาวชน 2 ใน 3 กลุ่มประสบปัญหาเรื่องพื้นที่ในการแสดงที่ถูกควบคุมโดยผู้มีอำนาจ ทำให้ไม่มีพื้นที่ในการเรียนรู้ สำหรับเยาวชนบางกลุ่ม แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงานจึงน้อยลง นำมาซึ่งการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่น้อยลงด้วย ในขณะที่บางกลุ่ม เมื่อเยาวชนเจอปัญหานี้กลับมีแรงขับเคลื่อน (Drive) ในการลุกขึ้นมาสร้างสรรค์งานเพื่อให้ผลงานเป็นใบเบิกทางในการเปิดพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มตนได้ในภายหลัง และ 2)พื้นที่ทางความคิด การมีผู้นำที่เน้นการทำงานแบบคนเดียว บริหารอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ ขาดการมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการปิดกั้นทางความคิด และกีดกันเยาวชนเหล่านั้น ออกจากการมีพื้นที่ทางสังคมด้วย

3.3.2 การควบคุมเทคโนโลยี ในการควบคุมเทคโนโลยี ก่อให้เกิดอำนาจของผู้นำ 2 ลักษณะ คือ 1)อำนาจภายในกลุ่ม การเป็นผู้นำที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ทำให้ผู้นำมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เหมือนสมัยจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม ที่เน้นการควบคุมสื่อในการสร้างชาติ ภายใต้สโลแกนการโน้มน้าวว่า “เชื่อผู้นำ ชาติพ้นภัย” ทำให้คนขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนเชื่อ และเกิดการยกอำนาจการตัดสินใจให้ผู้นำในที่สุด ในทางเดียวกัน ผู้นำเยาวชนคนใดมีสื่อในมือและเป็นผู้ควบคุมสื่อ นั้น ก็มีโอกาสใช้อำนาจกับเพื่อนเยาวชนได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น และ 2)อำนาจภายนอกกลุ่ม ผู้นำของกลุ่มละครอิสระและผู้นำชมรมศิลปะการแสดง เลือกที่จะใช้พื้นที่ทางสื่อและเทคโนโลยีเข้ามาในการสื่อสารกับคนนอกกลุ่ม เปิดโอกาสให้คนนอกกลุ่มรับรู้ข่าวสารเพื่อเพิ่มอำนาจในการสื่อสารให้กับตนเองและกลุ่ม

นอกจากนี้ ยังใช้เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนทั่วไปมีอำนาจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในการแสดงของกลุ่มละครอิสระอีกด้วย

3.4 การบริหารอำนาจผ่านการสร้างสรรค์ละคร

ฟูโกต์ (อ้างถึงใน ธีรยุทธ บุญมี, 2551) มองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่ไหลเวียนไปมา ไม่สถิตและไม่เสถียร ดังนั้นฟูโกต์จึงไม่ได้มองอำนาจเป็นสิ่งที่มีความเป็นของตัวเอง เป็นสิ่งของหรือสมบัติในครอบครองของบุคคล กลุ่ม ชนชั้น หรือสถาบัน แต่มองอำนาจเป็นเทคนิค ยุทธศาสตร์หรือยุทธวิธีที่ถูกใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ฟูโกต์ไม่เน้นการตั้งคำถามว่าอำนาจเป็นของใคร อยู่ที่ใด มาจากจุดไหน แต่จะเน้นการตั้งคำถามว่า “รูปแบบการใช้อำนาจ เป็นอย่างไร” ด้วยเทคนิควิธีหรือเครื่องมืออะไร และผลของการใช้อำนาจเป็นอย่างไร จากงานวิจัยนี้พบลักษณะของการบริหารอำนาจ 2 ลักษณะ คือ

3.4.1 คุณภาพของอำนาจกับการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร

อำนาจแฝงอยู่ในทุกๆ ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกัน และมีอิทธิพลต่อทุกๆ สิ่ง สมมติฐานดั้งเดิมเกี่ยวกับอำนาจจึงพิจารณาอำนาจในแง่ของปริมาณเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วด้านที่สำคัญที่สุดของอำนาจคือคุณภาพ โดยสามารถแจกแจงคุณภาพของอำนาจเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำ ระดับกลางและระดับสูง

อำนาจที่มุ่งใช้ความรุนแรงจัดเป็นอำนาจคุณภาพต่ำ เพราะไม่มีความยืดหยุ่น เป็นอำนาจที่ใช้สำหรับการลงโทษหรือบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความต้องการของตน โดยปราศจากความสมัครใจ การใช้กำลังเป็นอำนาจจึงทำให้เกิดการต่อต้านได้

อำนาจที่มีคุณภาพระดับกลางคือความมั่งคั่งหรือมีเงินตรา หรือการมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่า อาทิ มีเงินและเทคโนโลยีที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ได้อีกหลากหลาย เป็นต้น อำนาจในลักษณะนี้จึงมีความยืดหยุ่นกว่าการใช้กำลัง อาจส่งเสริมให้เกิดการต่อต้านหรืออาจทำให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้ด้วย

อำนาจที่มีคุณภาพสูงสุดคือ ความรู้ โดยคุณภาพของอำนาจนี้วัดผลกันที่ประสิทธิภาพของอำนาจ คือ มีการใช้อำนาจน้อยที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมาย อาทิ การจูงใจ การหวานล่อมด้วยการใช้ความรู้ในการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ให้เป็นไปตามที่ปรารถนา

ความรู้จึงจัดเป็นอำนาจที่ใช้ประโยชน์ได้รอบด้านสุด ดังนั้นผู้มีอำนาจจึงนิยมควบคุมความรู้ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพเอาไว้กับตัวให้มากที่สุด (ขุนทอง ลอเสรีวานิช, 2535)

จากงานวิจัยนี้พบคุณภาพของอำนาจในระดับกลางและสูงเท่านั้น ไม่มีกลุ่มใดใช้อำนาจในระดับต่ำที่ไม่ยึดหยุ่น เน้นความรุนแรงในการลงโทษ หรือบังคับขู่เข็ญให้เยาวชนลุกขึ้นมาสร้างสรรค์ละคร เนื่องจากได้กล่าวไว้ในบทที่ 6 แล้วว่า วิธีประชาธิปไตยเน้นการประนีประนอมและการสร้างความสัมพันธ์ในการทำงาน จึงทำให้ไม่เกิดอำนาจในคุณภาพด้านนี้ ขณะที่พบอำนาจในคุณภาพระดับกลางค่อนข้างมาก จัดเป็นอำนาจทางทุนทรัพย์และการมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรในการสร้างสรรค์ได้มากกว่า อาทิ งบประมาณในการสร้าง เทคโนโลยี เป็นอำนาจที่มีลักษณะยึดหยุ่นกว่า อำนาจคุณภาพระดับกลางนี้พบได้มากในการสร้างสรรค์ละคร จะเกิดขึ้นกับผู้นำหรือผู้มีอำนาจที่มีโอกาสในการเข้าถึงหรือครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นในการสร้างสรรค์ อาทิ สถานที่ในการซ้อมและแสดง งบประมาณในการสร้างสรรค์ ซึ่งพบได้ในทุกกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยศึกษา คุณภาพของอำนาจระดับกลางนี้ยังอาจก่อให้เกิดการต่อต้านหรือต่อรองอำนาจด้วย ในทางตรงกันข้ามก็ก่อให้เกิดแรงจูงใจในฝั้สัวมฤทธิ์ในการสร้างสรรค์งานเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยด้วย

นอกจากนี้ยังพบการบริหารอำนาจที่มีคุณภาพระดับสูงในการสร้างสรรค์งานด้วย คือ มีการใช้อำนาจน้อยที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยใช้ความรู้ในการสร้างอำนาจของตน มักพบได้ในผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งสามกลุ่มในขั้นนำของการสร้างสรรค์ความรู้ (Construct) แต่ในขณะที่เดียวกัน เยาวชนก็สามารถเรียนรู้และสร้างสรรค์อำนาจให้เกิดขึ้นในตนเองได้ เพราะความรู้เป็นอำนาจที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของความรู้ได้ ยิ่งสร้างความรู้ก็ยังมีอำนาจในการต่อรองกับผู้มีอำนาจได้มากขึ้นด้วย

แต่ทั้งนี้ ทฤษฎีได้กล่าวไว้ว่าผู้ที่มีอำนาจสูงสุดคือผู้ที่รู้จักผสมผสานอำนาจทั้งสามอย่างเข้าด้วยกันและเลือกใช้อย่างถูกต้องในแต่ละสถานการณ์ แต่จากงานวิจัยพบเพียงอำนาจที่มีคุณภาพระดับกลางและสูงเท่านั้น ซึ่งก็เพียงพอต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนแล้ว

3.4.2 การใช้อำนาจในการควบคุมโดยการวัดภาวะความธรรมดา (Normalization Process) กับการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร

สังคมพยายามสร้างวินัยเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบอันเนื่องมาจากการควบคุม โดยผ่านการประเมินที่เรียกว่า การวัดภาวะธรรมดา (Normalization Process) ซึ่งเราพบมากในการเรียนรู้ในโรงเรียน อาจมีได้ตั้งแต่การผ่านเกณฑ์ยอดเยี่ยม กับอีกขั้นหนึ่งคือ ตก ไม่ปกติ เบี่ยงเบน

และในวิถีชีวิตประจำวันของเรา เกือบทุกคนจะตรวจสอบ ประเมินซึ่งกันและกัน และหากใคร เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติ จะถูกลงโทษ เช่น การจัดลำดับช่วงชั้น ฐานะการทำงาน การเรียน ฯลฯ รวมทั้งการให้รางวัล รายได้ แก่พฤติกรรมที่ดี ที่พึงประสงค์ เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป้าหมายมิได้อยู่ที่ การกดขี่ กวาดล้าง แต่อยู่ที่การควบคุมเพื่อให้กิจกรรมมาตรฐานที่วางไว้ โดยสรุปคือ วินัยจัดเป็น การเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้กลายเป็นกรรมหรือกลายเป็นวัตถุที่ถูกคิดแปลงและเปลี่ยนแปลงมากที่สุด และในสังคมที่มีการควบคุมลงโทษ ความรู้และอำนาจเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างยุ่งเหยิงและ ไร้ระเบียบแบบแผน เป็นการก่อเกิดขึ้นมาภายใต้ความสัมพันธ์เฉพาะ การปฏิบัติการเฉพาะ และ สถานะที่เฉพาะในสังคมที่มีการควบคุมระเบียบวินัย (กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, 2550: 114)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนั้น หากผู้มีอำนาจ ผู้นำ หรือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้มุ่งเน้นการจัดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผลงานด้าน ละคร(Product) มากเกินไป จะทำให้ผู้จัดเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุม และสร้างความชอบธรรมให้ ตนเองด้วยค่ามาตรฐานที่ประเมินผลงาน โดยเน้นที่การสร้างวินัยในการทำงานสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่ผลงานที่ได้มาตรฐาน สิ่งที่ผู้จัด ผู้นำ และผู้มีอำนาจควรใส่ใจมากกว่าผลงาน คือ กระบวนการในการเรียนรู้ (Process) ที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างสรรค์ละครมากกว่า เพื่อให้เกิด การสร้างความรู้เรื่องวิถีประชาธิปไตยได้อย่างเสรี นำไปสู่การมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงด้วย

ดังนั้นในวิถีประชาธิปไตย เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงการควบคุมได้ เพียงแต่การควบคุม อำนาจนั้นต้องเกิดอย่างมีคุณภาพทั้งภายในและภายนอกตนเองของทั้งผู้นำ ผู้จัด และผู้เรียนรู้ที่เป็น นักสร้างสรรค์ความรู้ (Constructor) ด้วย

4. ละครกับการพัฒนาประชาธิปไตย

แนวคิดเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โดยมีหลักฐานแสดงไว้ในพระราชนิพนธ์ พระราชดำรัส และ พระราชดำริเรื่องคู่มือเมืองประชาธิปไตย โดยทรงตั้งคู่มือนี้ให้เป็นจังหวัดที่ตั้งศาลารัฐบาล มณฑลคู่มือ ตามระบบการปกครองที่เรียกว่า “เทศาภิบาล” แต่เกิดระบบการปกครองแบบ “นคราภิบาล” ขึ้น โดยมีพระราชประสงค์จะทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยแสดงพระราชดำรัสไว้เมื่อเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลคู่มือเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2462 ความว่า

“วิธีการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน... วิธีดำเนินการในธานีเล็กๆของเรา เป็นไปเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามกระทำเช่นเดียวกัน”

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อ้างถึงใน พาชมคติธานี เมืองประชาธิปไตย, 2513)

คติธานีเมืองประชาธิปไตยนี้มีทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ปราสาทพระราชวัง วัดวาอาราม สถานที่ราชการ โรงทหาร โรงเรียน โรงพยาบาล ตลาดร้านค้า ธนาคาร โรงละคร โรงภาพยนตร์ สโมสร บริษัท สำนักงาน แต่อาคารสถานที่เหล่านั้นย่อส่วนลงให้เล็กเหลือประมาณหนึ่งในสิบของจริง ส่วนเวลาก็เช่นเดียวกัน มีการย่อให้เหลือหนึ่งในสิบสอง หนึ่งในสิบของคติจึงเท่ากับหนึ่งเดือนธรรมดา ภาษีอากรซึ่งควรจะเสียกันปีละหนึ่งครั้ง ก็ต้องเสียกันทุกเดือน รายได้ต่างๆก็นำมาใช้จ่ายสำหรับธานีบ้าง ส่งสมทบทุนซื้อเรือรบพระร่วงบ้าง เมื่อซื้อเรือสำเร็จแล้วก็ส่งสมทบทุนซื้อปืนให้เสือป่าด้วย

ภายในคติธานีมีการเลือกตั้งครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีพ.ศ. 2461 โดยผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดที่สามารถเลือกตั้งได้คือ 15 ปี และภายในระยะเวลาเดือนครึ่งหลังจากเลือกตั้งก็มีเหตุการณ์สำคัญคือ เกิดหนังสือพิมพ์ขึ้นในคติธานีถึง 3 ฉบับ คือ คติตสมัย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวัน คติตสัทธิ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับที่ 2 และคติตสมิต ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ประกาศ ธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลคติธานี พ.ศ.2461 เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2461 และได้มีการเลือกตั้งนคราภิบาลตามธรรมนูญนั้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2461 และใช้คำเรียกว่า “ทวยนาคร” แทนคำว่าราษฎรหรือประชาชน (ปิ่น มาลากุล และคุษฎี มาลากุล, 2513: 7-15)

นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม ไว้ในรูปแบบของนิทานเพื่อกล่าวถึงพระราชดำริที่มีความตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ในการนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครอง แต่เนื่องจากคนในประเทศจะยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้ จึงทรงทดลองตั้งคติธานีดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ใจความในนิทานเรื่องนี้เน้นที่การประชุมสภา ที่มีการกล่าวกันไปคนละเรื่องราว คนละทิศทาง เปิดฉากด้วยการมีคนทรงทวงถามถึงระบอบการปกครองแบบใหม่ที่จะทำให้เกิดความศิวิไลซ์ พระองค์จึงตรัสว่ามีแล้ว และเริ่มเล่าเรื่องการประชุมที่ต่างคนต่างไม่มีใครฟังใคร หนึ่งในสมาชิกการประชุมแสดงความต้องการหลายข้อ หนึ่งในนั้นพูดถึงไว้ดังนี้

“ข้อ 14 เราต้องการที่สุด ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่ามิแต่ผู้ปกครองก็ไม่ได้ มิแต่ไพร่พลเมืองก็ไม่ได้ ต้องมีทั้งสองจำพวกต้องอาศัยกันแลกัน ข้อ 15 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าทั้งผู้ปกครอง ทั้งไพร่พลเมือง ต้องอาศัยผู้มีสติปัญญา กตัญญูต่อชาติ ช่วยแนะนำให้เดินไปในมรรคาอันถูกต้อง”

(ประชุมนิทาน ร.6 , 2509: 55)

เมื่อบรรดาสมาชิกต่างไม่มีใครฟังใคร จึงมีการสั่งให้ปิดปากหรือหยุดพูด สมาชิกท่านหนึ่งจึงกล่าวว่า

“อะไร ท่านอัครมหาเสนาบดีจะปิดปากเมมเบอร์ไม่ให้พูดทีเดียวหรือ นี่อิสรภาพแห่งที่ประชุมนี้ไปอยู่ที่ไหน นี่จะเอาคนพูดถูกๆเข้าคุกอย่างแต่ก่อนหรือ”

(ประชุมนิทาน ร.6 , 2513: 57)

เมื่อทรงเล่าถึงบรรยากาศทั้งหมดแล้วจึงจบด้วยความพลิกผันคือแท้จริงแล้วเหตุการณ์ทั้งหมดนั้นเป็นความฝัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความตั้งพระทัยในการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นเพื่อสอนคนให้รู้จักและเข้าใจระบอบการเมืองนี้ดังพระราชดำรัสความว่า “การละคร นอกจากจะเป็นเครื่องบันเทิงและให้ความสุขแล้ว ยังเป็นวิถีแห่งการศึกษาที่สำคัญ เพราะละครเป็นสิ่งที่จะโน้มน้าวจิตใจคนให้เห็นผิดเห็นชอบได้ ทำให้จิตใจสูงขึ้น” (อ้างถึงใน ฉวีวรรณ กินาวงศ์, 2520) จึงทรงใช้ละครเป็นสื่อในการพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นเป็นการให้ความรู้และเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองให้กับราษฎรก่อนนำระบอบนี้มาใช้จริง

ดังสะท้อนให้เห็นในบทพระราชนิพนธ์เรื่องฉวยอำนาจ (ศรีอยุธยา, ม.ป.ป.) ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้เพื่อสะท้อนแนวคิดเรื่องการปกครอง 3 รูปแบบในเชิงเปรียบเทียบกัน คือคอมมิวนิสต์ ประชาธิปไตย และราชาธิปไตย โดยดำเนินเรื่องด้วยฉากในที่ประชุมลับในการเตรียมฉวยอำนาจจากพระราชินี จึงเกิดการโต้แย้งแสดงเหตุผลถึงข้อดีข้อเสียของการปกครองแต่ละรูปแบบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คัสสิโย : จำเป็นจริงๆหรือ ที่จะต้องล้มพระราชินี?”

เซโนเบีย : ฉันเห็นจำเป็น!

คัสติโย : วิศวอร์ได้ทำอะไรให้เราเดือดร้อนโดยตรงบ้างหรือ?

.....

เซโนเบีย : ก็วิศวอร์เป็นผู้เซ็นสั่งประหารชีวิตหรือเปล่านั้น

คัสติโย : เซ็น, เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระราชา, ถึงจะเปลี่ยนลักษณะการปกครองรีปรับติดตามที่แกต้องการ, ใครเป็นประธานาธิบดีก็จะต้องเซ็นสั่งประหารชีวิตนักโทษเหมือนกัน

เซโนเบีย : ไม่เหมือนกัน, เพราะประธานาธิบดีเป็นผู้ที่เราเลือกตั้งขึ้น, เท่ากับเรามอบฉันทะให้เป็นผู้อำนาจของเรา, ฉะนั้นเมื่อเซ็นสั่งประหารชีวิตผู้ใดก็เท่ากับเราเองเป็นผู้สั่ง.

คัสติโย : แกพูดมันไปแต่ในทางลัทธิรำไป.

.....

เซโนเบีย : ฉันกล่าวโทษวิศวอร์ว่าแสดงตนเป็นหัวหน้าของพลเมือง, แต่มิได้ประพฤติจริงเช่นนั้น, เพราะได้กระทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวคอโรเนียเป็นเอกประการ, มิได้ประสาทความสุขให้เพียงพอกับความคับแค้นที่ได้กระทำให้แก่พวกเรา, ฉะนั้นจึงไม่สมควรอยู่ในตำแหน่งต่อไป”

บางส่วนของบทพระราชนิพนธ์เรื่องฉวยอำนาจ (ศรีอยุธยา, ม.ป.ป.)

ในบางช่วงบางตอนเซโนเบียเล่าถึงการใช้อำนาจปราบปรามกรรมกรที่ขอขึ้นเงินเดือนและถูกปราบปรามโดยรัฐ แต่คัสติโยก็แย้งว่าเป็นเพราะหากขึ้นค่าจ้างตามที่เรียกร้องวันละ 12 เหรียญ โรงสีขาดทุนก็ต้องปิดตัวเอง จึงหรือประชุมในระดับหัวหน้ากรรมกรกันอยู่ แต่กรรมกรบางคนก็ไปปลุกกระดมกรรมกรคนอื่นให้หยุดงานและก่อจลาจล คัสติโยยังบอกอีกว่าหากโรงสีปิดกรรมกรจะอยู่กันอย่างไร เซโนเบียเลยบอกว่า “รัฐบาลก็ต้องหางานให้เราทำหรือมิฉะนั้นก็ต้องให้เงินเลี้ยงเราจนกว่าจะหางานทำได้” เงินที่ว่าคือภาษีพิเศษที่เรียกเก็บจากคนมีเงิน คัสติโยก็บอกว่าถ้ารีดเงินจากคนรวยหมด แล้วใครจะทำพาณิชย์ เซโนเบียจึงเสนอให้กรรมกรเป็นเจ้าของโรงงานเอง

ได้กำไรเท่าไรแบ่งกัน ซึ่งคัสติโยมองว่าเคยทดลองที่อิตาลีมาแล้ว แต่ไม่สำเร็จ นอกจากนี้เซโนเบีย ยังกล่าวว่าในรัฐสภามีแต่เศรษฐกิจลงมติที่ไรเศรษฐกิจชนะรำไป คัสติโยเลยท้วงว่าหากตั้งหากตั้งเป็นรีพับลิกแล้วปัญหานี้หมดไปหรืออย่างไร ซึ่งเหตุการณ์นี้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันของเรามาก ในเรื่องมีการพูดคุยถึงระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของรัฐเซียที่ใช้ชื่อเรียกว่า “บอลเชวิค” ด้วย และมาร์ชโย ยังกล่าวถึงรีพับลิกว่า “หัวหน้าที่เปลี่ยนทุก 4 หรือ 5 ปี จะมีคนเคารพสักปานใด” และมีการกล่าวถึงระบบราชาธิปไตยว่า “สิ่งในที่ทำแล้วดี เสนาบดีก็หาความดีความชอบ สิ่งใดไม่ดีก็ยกให้เป็นความผิดของเรา พระราชาว่าเป็นพวกที่เชื่อคนสอพลอ” แต่ท้ายสุดเซโนเบียก็เข้าใจถึงระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศ “ในวันนี้ทำให้เข้าพเจ้าแลเห็นความจำเป็นที่จะต้องสละความหลงของข้าพเจ้าในทางลัทธิ, และคำนึงถึงความเปนจริงและความเหมาะสมแก่สภาพของเราในเวลานี้” สุดท้ายจบลงด้วยความพลิกผันที่วิคตอเรียส่งบะสิลียอนมา โนม่น้าวทุกคนได้สำเร็จ พอกองพันส่งคนมาจับขบถจึงแสดงตนและกล่าวแก้ให้แทนว่าไม่มีขบถ ถ้ามีพระองค์คงไม่ประทับอยู่ตรงนี้

ส่วนเรื่องมหาดม (พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร) (พ.ศ. 134-135) ที่สะท้อนแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะอันเป็นคุณลักษณะหนึ่งของวิถีประชาธิปไตย โดยมีเรื่องราวเกี่ยวกับนายสนที่ทำไมดี กตัญญูภรรยาและทาส และเที่ยวประกาศให้คนไม่ร่วมบริจาคมทบทุนซื้อเรือรบ “ทุนค่า” ทั้งที่จะเป็นกำแพงไว้ป้องกันการโจมตีข้าศึกได้ เห็นแก่ตัว เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน มหาดมจะจึงปรากฏตัวและสอนสั่ง โดยบันดาลให้นายสนเสื้อผ้าขาด และว่ากล่าวว่านายสนเป็นขี้ข้าของเงิน ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีจิตสาธารณะ จึงบันดาลให้นายสนไปพบความยากลำบากต่างๆ เจอกองทหารและเกือบโดนทหารยิง นายสนจึงกล่าวว่า “ไหนๆจะตายแล้ว ฉันขอพูดคำเดียว ว่าฉันเสียใจที่ฉันเป็นพลเมืองที่เลวที่สุดคนหนึ่ง... ถ้าจะ ได้รู้ว่าเปนเช่นนี้แล้ว ก็จะได้เข้าเรียรายในการสร้างเรือรบด้วยสักห้าพันบาท ถ้าได้ทำเช่นนั้นแล้วถึงจะตายก็ไม่ว่า” แล้วมหาดมก็ได้กล่าวว่า “ดีแล้ว! ดีแล้ว! ไม่ต้องการมานอีกต่อไป” และมหาดมก็หายวับไปในทันใด หลังจากนายสนตื่นขึ้นมาก็ตระพุดิตัวเป็นคนดี ช่วยเหลือผู้คน โดยรับดาเรื่องเข้าไว้ในบ้านฝากเงินไปเรียราย และดีกับภรรยา เป็นคนดีสืบไป

ทั้งนี้ในปัจจุบันละครมิได้เป็นเพียงสื่อที่ใช้ในการพัฒนาประชาธิปไตยเท่านั้น กระบวนการละครยังสามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในพลเมืองได้ด้วย โดยมีแนวคิดในการใช้ละครเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย 3 แนวคิด คือ

1. ละครทั่วไปที่ไม่ได้มีเนื้อหาประชาธิปไตยกับการพัฒนาประชาธิปไตย

ละครที่เราพบเห็นทั่วไปในโทรทัศน์หรือละครเวทีนั้น จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นหลัก อาทิ เรื่องราวความรัก ความโกรธ ความหลง ความดี ความเลว เป็นต้น ในละครเหล่านี้จะมีแง่คิดเรื่องคุณธรรมแฝงอยู่ด้วย โดยหนึ่งในวิถีประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยค้นพบคือเรื่องคุณธรรมนำความรู้ ละครทั่วไปจะมีเนื้อหาตรงนี้แฝงอยู่ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสามัคคี ประนีประนอมเป็นแง่คิดสอนใจอยู่บ่อยครั้ง เพื่อเน้นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ และเพื่อประสานพลังในการทำกิจการของส่วนร่วมได้อย่างแข็งขัน จะเห็นได้ว่าเมื่อใดที่สังคมมีความแตกแยกสูง ละครที่มีเนื้อหาเน้นเรื่องความสามัคคีจะถูกนำมาฉายซ้ำอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้เรายังพบวิถีประชาธิปไตยเรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยเนื้อหานี้จะพบได้ในละครหลายเรื่องที่ตัวละครเอกมักจะมีนิสัยที่ใส่ใจผู้อื่นมาก แม้จะโคจรแกว่งในช่วงต้น แต่ด้วยความเข้าใจผู้อื่นผนวกกับความดีงามในตน ก็จะสามารถพิสูจน์ความดีให้ปรากฏแก่สาธารณชนได้ ละครทั่วไปจึงสามารถสอนหรือให้แง่คิดเรื่องประชาธิปไตยในเชิงวิถีได้ผ่านเรื่องราวเนื้อหาทั่วไป แต่หากต้องการพัฒนาความรู้เรื่องระบอบการเมืองการปกครอง เราจะพบเรื่องราวในส่วนประกอบของสังคมที่เล็กที่สุดและเป็นพื้นฐานของชีวิตทุกคนคือ การปกครองในครอบครัว ซึ่งในละครทุกเรื่องจะแสดงผลไว้ว่าการปกครองในครอบครัวแต่ละครอบครัวนั้นเป็นอย่างไร เป็นเผด็จการ อำนาจนิยม หรือเป็นประชาธิปไตย หากผู้ปกครองสามารถดูละครเหล่านี้ไปพร้อมกับชวนเยาวชนพูดคุยกันถึงเรื่องการปกครองในครอบครัวได้ ก็เป็นการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านประชาธิปไตยได้อีกทางหนึ่ง แต่หากพิจารณาละครที่มีเนื้อหาสอนด้านประชาธิปไตยโดยตรงนั้น ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้รับความนิยมจากผู้ชม เพราะจะมีเนื้อหาที่สอนจนเกินไปจนมีลักษณะคล้ายสารคดีมากกว่า ละคร ทำให้ไม่สามารถสื่อสารไปยังผู้ชมได้ทั่วถึง กลวิธีละครที่เล่าเรื่องทั่วไปแต่แฝงแง่คิดด้านประชาธิปไตยจึงได้รับความนิยมมากกว่าและก่อให้เกิดประสิทธิผลในการสื่อสารและโน้มน้าวมากกว่าด้วย

2. กระบวนการสร้างสรรค์ละครสามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้

จากผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่ากระบวนการสร้างสรรค์ละครสามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ ผ่านการทำงานร่วมกันเป็นทีมที่เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม โดยให้เยาวชนได้ร่วมคิด ร่วมสร้าง ลงมือทำ และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ต่างๆเพื่อสร้างสรรค์ละครร่วมกัน โดยในขั้นตอนต่าง ๆ นั้นเยาวชนจะเกิดกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ทั้งในเรื่องของคุณธรรมนำความรู้ การบูรณาการ การมีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรมแดน เน้นที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้ความสำคัญกับความสามัคคีและประนีประนอม การมีระยะห่างแห่ง

สุนทรีย์ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันได้บนฐานของการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การสร้างความสัมพันธ์อันดีอันก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการทำงานของส่วนรวม การทำงานและประเมินในบรรยากาศที่ดีเพื่อให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในตัวเยาวชนผู้สร้างสรรค์งาน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เข้าใจความแตกต่างหลากหลาย และการมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มอย่างกระตือรือร้นและมีจิตสาธารณะ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม ทั้งหมดนี้เรียนรู้ได้ผ่านขั้นตอนการสร้างสรรค์ละครทั้งการเตรียมงาน การแสดง และการประเมินผล

3. ความจำเป็นของเนื้อหาเรื่องประชาธิปไตยในกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตย

เนื่องจากได้กล่าวไปแล้วว่าละครเรื่องใดก็มีแง่คิดเรื่องวิถีประชาธิปไตยแฝงอยู่ จึงไม่จำเป็นต้องใช้ละครที่มีเนื้อหาสอนเรื่องระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรงในการสร้างเรื่องราวให้กับเยาวชนในกระบวนการสร้างสรรค์ในข้อที่ 2 เพราะอาจทำให้เยาวชนเกิดความเบื่อหน่ายและขาดความสนใจในการทำงาน แม้ว่าในกระบวนการสืบสอบ (Inquiry) ขณะสร้างสรรค์ละครนั้นเยาวชนจะเกิดประโยชน์อย่างมากในการเข้าใจระบอบการเมืองการปกครองก็ตาม แต่สิ่งสำคัญในการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism คือ ชั้นนำต้องสามารถสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเกิดความสนใจในการเรียนรู้และเกิดความต้องการในการเรียนรู้นั้นให้ได้ หากกำหนดโจทย์ให้เยาวชนทำละครที่มีเนื้อหาประชาธิปไตยโดยตรง อาจทำให้เยาวชนเพิกเฉยและเฉื่อยชาต่อการมีส่วนร่วมก็เป็นได้

ดังนั้นเราสามารถให้เยาวชนมีอิสระในการเลือกเรื่องราวที่จะสร้างสรรค์ละครได้ด้วยตัวพวกเขาเอง เพราะในกระบวนการสร้างสรรค์ละครนั้นเยาวชนก็ได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยอยู่แล้ว

5. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการนำเสนอข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group) 2 ครั้ง การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และการสัมมนาเพื่อยืนยันข้อค้นพบ พบความคิดเห็นที่สอดคล้องไปในทางเดียวกันในการนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน ไปพัฒนาต่อยอดและนำไปใช้ได้หลายรูปแบบ ดังนี้

5.1 นำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครไปใช้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้กับครู

โดยมองว่าครูคือปัจจัยสำคัญในการเป็นฟันเฟืองที่ถูกลำดับเคลื่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น หากนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ไปสร้างการรับรู้ให้กับครูจะทำให้ครูมีชุดเครื่องมือใหม่ในการไปออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อเสริมในสิ่งที่ทำอยู่แล้วให้ได้เกิดประโยชน์บนฐานที่กว้างขึ้น กล่าวคือ จากเดิมเน้นสร้างสรรค์ละครเพื่อทำผลงานประจำปีของโรงเรียน เพื่อใช้ในห้องเรียนวิชาต่างๆ เพื่อส่งละครเข้าประกวด เพื่อเป็นกิจกรรมยามว่างของนักเรียน ก็สามารถนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ไปพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนได้อีกประการหนึ่ง โดยจุดตั้งต้นของการทำละครก็ยังมีได้หายไป เพียงแต่เสริมประโยชน์ให้กับสิ่งที่เคยทำอยู่แล้วให้เกิดขึ้น

“คือ อันที่ 1 ก็คือทำต่อไป ตอนนี้กำลังสนใจประเด็นที่ว่านี้ คือตอนนี้เราจัดอบรมครูด้วย และพูดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ สนใจเรื่องกระบวนการเรียนรู้กับคำว่าประชาธิปไตย เราคิดว่าอันนี้น่าสนใจดี มันทำให้ครูเข้าใจว่า ละครนอกจากกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงของคนแล้วเนี่ย ยังสอนเรื่องประชาธิปไตยตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่ผ่านการเล่น อันนี้น่าสนใจ แล้วน้องเยาวชนก็คงทำเหมือนเดิมไปเรื่อยๆ คือทำให้อยู่ในวิถี แต่ว่าเวลาทำก็ให้ทำอย่างเข้าใจมากขึ้น เพราะแต่เดิมเราก็ไม่เข้าใจหรือมันเป็นประชาธิปไตยตรงจุดไหนบ้าง แต่การที่เราเห็นกระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้ มันทำให้เราเกิดไอเดียและเกิดความชัดเจนบางอย่างขึ้น”

(สะท้อนความเห็นจากการสนทนากลุ่ม วันที่ 7 มีนาคม 2556 เวลา 13.00-15.00 น.)

ทั้งนี้บางโรงเรียนอาจไม่เคยสร้างสรรค์ละครมาก่อน ก็สามารถเรียนรู้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ได้ จัดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างพลเมืองที่มีวิถีประชาธิปไตยที่มากกว่าแค่การทำประกันคุณภาพด้วยการจัดเลือกตั้งและหย่อนบัตรในวันเลือกตั้งประธานนักเรียน อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่เยาวชนมีความสนใจและชื่นชอบด้วย โดยผู้เข้าร่วมสัมมนาบางคนก็เสนอความเห็นไว้ว่า ควรมีการทำงานเป็น Team Teacher โดยมีครูที่เชี่ยวชาญทักษะละครประกบไปด้วย

5.2 อาจารย์ นักการศึกษา นักวิชาการ รัฐ และผู้เกี่ยวข้องนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครไปใช้ในการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ดังนี้

5.2.1 เสนอแนะและนำไปใช้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้กับเยาวชนในสถาบันการศึกษา ทั้งระดับอนุบาล ประถม มัธยมและอุดมศึกษา โดยพิจารณาว่าสมควรบรรจุอยู่ในหลักสูตรของกระทรวง

มีผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน เสนอว่า สพฐ. และ สกอ. ควรบรรจุกระบวนการเรียนรู้นี้ให้อยู่ในหลักสูตรของกระทรวง โดยที่โรงเรียนต่างๆควรได้รับรู้ว่ากระบวนการลักษณะนี้มีประโยชน์ต่อการสร้างพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยได้อย่างไร และใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนในการต่อยอดความเป็นพลเมืองให้กับเยาวชนได้ สอดคล้องกับร่างรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรพื้นฐานล่าสุด ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2556 ที่เห็นว่าควรมีจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยให้กับเยาวชนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้กับเยาวชนด้วย

นอกจากนี้ครู อาจารย์ นักการศึกษาที่ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการนำเสนอรูปแบบทั้งการสนทนากลุ่มย่อยและการสัมมนา ส่วนใหญ่จะแสดงความคิดเห็นว่าจะนำไปใช้กับเยาวชนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยของตนเองก่อน แม้ว่าจะสร้างสรรค์ละครมาตลอด แต่ไม่เคยจัดเพื่อเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย จึงจะทดลองนำไปจัดทั้งในระดับอนุบาล โดยครุมองว่าสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นเรื่องที่ยากต่อความเข้าใจของเด็กอนุบาล แต่ครุมองว่าสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ โดยจะนำไปทดลองกับลูกของตนเองก่อน ส่วนในระดับมัธยมและอุดมศึกษา ครูและอาจารย์ก็แสดงจุดยืนว่าการนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้นี้ไปใช้จะทำให้เยาวชนมีวิถีประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ฟังกันมากขึ้น ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพราะประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจร่วมกัน ครูและอาจารย์มองว่าสถาบันการศึกษาต้องเอาอันนี้ไปใช้ และควรจะถูกนำไปใช้ในที่สุด

5.2.2 นำไปใช้เพื่อพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนของสาขาละครและนาฏศิลป์

โดยมองว่านักศึกษาสาขาการละครและนาฏศิลป์จะต้องมีกระบวนการสร้างสรรค์ละคร และการแสดงกันอยู่แล้ว การนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะนี้มาใช้ จะทำให้นักศึกษาได้ คิดและฟังฟังตนเองได้มากยิ่งขึ้น จากเดิมงานนักศึกษาจะทำกับงานของครูที่เป็นที่ปรึกษา แต่หาก นำไปใช้ก็จะปรับให้ครูลดบทบาทลง เหลือเพียงผู้จัดหรือผู้เอื้อกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น เพื่อเปิด พื้นที่ให้กับนักศึกษาในการสร้างสรรค์งานมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์แสดงความเห็นไว้ว่า ปัจจุบันมีหลักสูตรการละคร มีแต่วิธีการ สร้างสรรค์ตามหลักการเพื่อสร้างผลงาน เน้นการทำงานแบบเพื่อศิลปะ (Art for Art) แต่ในขณะที่ กระบวนการเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเน้นการทำงานแบบเพื่อการพัฒนา (Art for All) การนำชุด เครื่องมือกระบวนการนี้ไปใช้จะทำให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้นักศึกษาที่จบไป ไม่ใช่ได้แค่ทักษะการแสดง แต่ยังได้ทักษะชีวิตภายใต้การปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจสู่เป้าหมายนี้ร่วมกัน

5.2.3 นำไปใช้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้กับเยาวชนเพื่อพัฒนาความภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างมีคุณค่า โดยมองเป็น 2 ประเด็นคือ

1) การเพิ่มคุณค่าในตนเอง ละครทำให้คนเห็นตัวเอง เป็นกระจกสะท้อนพฤติกรรม บางอย่าง ทำให้คนกล้าขึ้นหากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการ สร้างสรรค์ละครมากพอ การใช้กระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนั้นจะทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าของตนเองว่าตนสามารถเปลี่ยนแปลงได้จากภายใน บางคนอาจยังไม่เปลี่ยน ในตอนต้น แต่เมื่อเห็นเพื่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงคือมีความกล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น หรือตนเองได้มีโอกาสแสดงออกมากและบ่อยขึ้น ก็จะทำให้ตนเองเห็นคุณค่าและศักยภาพ ในตนเองและกล้ายิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จึงสำคัญมากต่อการสร้างบรรยากาศในการ เรียนรู้ในลักษณะนี้

2) การลดตัวตน(Ego) โดยมองว่า กระบวนการสร้างสรรค์ละครเป็นกระบวนการกลุ่มที่ เน้นการสะท้อนกลับค่อนข้างมาก การจะทำละครให้สำเร็จได้นั้น หากไม่รู้จักรังฟัง และยอมรับ ความแตกต่างหลากหลาย แต่ยึดตัวตนเป็นที่ตั้งในการสร้างสรรค์งาน งานก็จะไม่สามารถสำเร็จลง

ได้ หรือหากสำเร็จก็มิได้เกิดขึ้นจากสมาชิกในกลุ่มร่วมมือกัน แต่เกิดจากคนเพียงบางคนเท่านั้น ดังนั้นในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร เมื่อใช้กระบวนการสะท้อนกลับบ่อยๆ จะทำให้ตัวตนลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกัน ก็จะเห็นคุณค่าภายในของตนเองและผู้อื่นมากยิ่งขึ้นด้วย

5.2.4 นำไปใช้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้คนมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น มีมิติความเป็นมนุษย์มากขึ้น อาทิ การที่คณะบัญชีและคณะแพทยศาสตร์ของหลายมหาวิทยาลัยนำกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนามิติความเป็นมนุษย์ให้กับนักศึกษาเหล่านี้และนั่นทำให้เกิดการทำงานเป็นทีม การอยู่ร่วมกันบนความต่างผ่านกระบวนการกลุ่มในการสร้างสรรค์งานละครได้ด้วย หากนำไปพัฒนาในอีกมิติหนึ่งคือพัฒนาการมีวิถีประชาธิปไตย ก็จะสามารถเพิ่มศักยภาพของคนให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างยอมรับซึ่งกันและกันด้วย

5.3 อาจารย์ นักการศึกษา นักวิชาการ นักการละคร นักพัฒนาสังคม รัฐ และผู้เกี่ยวข้องนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครไปใช้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน อาทิ ชุมชน โดยมองว่าหากนำไปใช้กับชุมชนที่อยู่อาศัย จะทำให้คนในชุมชนเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยแบบไม่ได้ตั้งใจจนเกินไป เพราะในปัจจุบันคนในชุมชนและสังคมมีความหวาดระแวงกันมากขึ้น แบ่งข้างกันค่อนข้างมากในชุมชน การสร้างสรรค์ละครร่วมกันเป็นการทำกิจกรรมร่วมของกลุ่มของชุมชน นำไปสู่การร่วมแรงร่วมใจโดยปราศจากเงื่อนไข ปราศจากการแบ่งพรรคแบ่งพวก แต่เมื่อเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละครแล้ว จะทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้รัฐและองค์กรต่างๆควรรีบบังคับสนับสนุนให้กลุ่มละครที่เป็นเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถทำงานอยู่ได้ในความเป็นจริง ด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดอาชีพนักการละครเพื่อการพัฒนาในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองของตนเองและมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมพลเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วย

5.4 อาจารย์ นักการศึกษา นักวิชาการ นักการละคร นักพัฒนาสังคม รัฐ และผู้เกี่ยวข้องนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครไปทดลองจัดกระบวนการเรียนรู้กับผู้ใหญ่เพื่อสร้างฐานของการพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กว้างและครอบคลุมขึ้น อาทิ การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในสังคม กรณีพวกมากลากไป โดยเน้นที่การพัฒนาความคิด

สร้างสรรค์(Creativity) เพื่อให้เกิดความกล้าที่จะแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ อันนำไปสู่การยอมรับในความหลากหลาย ยอมรับในความแตกต่างและเท่าเทียมได้ด้วย

5.5 นักวิจัย อาจารย์ นักการศึกษา สามารถนำผลการวิจัยไปต่อยอดด้วยการทดลองในการศึกษางานวิจัยชิ้นอื่นๆนั้น สามารถทำขึ้นเพื่อยืนยันข้อค้นพบนี้ในเชิงปฏิบัติได้ และสามารถแสดงเจือใจหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อเนื่องหรือนอกเหนือไปจากงานวิจัยชิ้นนี้ได้กล่าวไว้ เพราะการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนี้ เป็นสิ่งที่สามารถต่อยอดทำให้เกิดและเป็นจริงได้ในหลายโรงเรียน เนื่องจากทุกที่ทำละครกันอยู่แล้ว